

**Imigassamik atornerluisuunermut siunissami katsorsaasarnissamut neqeroorutit
pillugit nassuiaat
Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik 2012**

Imarisai

<u>SIULEQUT .....</u>	<u>5</u>
<u>AALLARNIUT.....</u>	<u>7</u>
<u>INNERSUUTIGINEQARTUT EQIKKARNERAT .....</u>	<u>8</u>
<u>ATORNERLUINEQ QANOQ NASSUIARNEQARSINNAAVA? .....</u>	<u>8</u>
<u>ATORNERLUISARNERNUT ILIUUSISSAT ANGUNIAKKATULLU AALAJANGIUSSAT .....</u>	<u>9</u>
<u>SIUNISSAMI KATSORSAASARNISSAT KOMMUUNINIT TIGUNEQARSINNAANERINUT, SULIASSAT SULIAKKIUTIGINEQARTUT NASSUIAATEQARFIGINERI .....</u>	<u>11</u>
<u>KALAALLIT NUNAANNI AANNGAJAARNIUTINIK ATORNERLUINEQ .....</u>	<u>12</u>
INUIAQATIGIINNI MISISSUINERNIT PAASISSUTISSAT	12
KOMMUUNINIT PAASISSUTISAT	13
KATSORSAAVINNIT PAASISSUTISAT	14
<u>KATSORSAANERMIK SULIAQARFINNI NALUNAARSUERIAASEQ.....</u>	<u>14</u>
<u>ULLUTSINNI KATSORSAASARNEQ .....</u>	<u>16</u>
PEQQINNISSAQARFIMMI ATORNERLUINERNIK KATSORSAASARNERIT – NAKORSAATINIK ATUINIKKUT	16
KOMMUUNIT KATSORSAANISSAMIK NEQEROORUTAAT	16
KOMMUUNIKKOORLUGU NEQEROORUTIT ALLAT: KAAMMATTOQATIGIIT, KATSORSAASUT NAMMINERSORTUT, ORNIGULLUTIK KATSORSAASARTUT AAMALU ILAQUTARIINNIK KATRSORSAANEQ	18
ATORNERLUILEQQITTARNEQ	21
<u>SIUNISSAMI KATSORSAASARNISSANIK NEQEROORUTIT .....</u>	<u>22</u>
KAAMISAANEQ AAMMA INNERSUUSSINEQ	23
KATSORSAANERMI KATSORSAAREERNERULLU KINGORNA NEQEROORUTIT	24

<u>ILISIMASAT EQITERUFFIAT.....</u>	<u>27</u>
<u>ILINNIARTITAANEQ .....</u>	<u>27</u>
<u>TOOQAMMAVISSATUT NALUNAARSUUTIT, PITSAASUTSIP QULARNAARNERA, AAMMALU PITSAASSUTSIMIK INERIARTORTITSINEQ.....</u>	<u>32</u>
<u>ANGINGAASATIGUT/INATSIITIGOORTUMIK TUNNGAVISSAT .....</u>	<u>33</u>
<u>NAKKUTILLINEQ.....</u>	<u>34</u>
<u>TUNNIUSSINERMUT/INERIARTORTITSINERMUT PILERSAARUT .....</u>	<u>34</u>
<u>ILANNGUSSAQ 1: SULIAKKIUTIP AAQQISSUUNNEQARNERA.....</u>	<u>36</u>
<u>ILANNGUSSAQ 2: IMIGASSAMIK ATUINEQ - NUNANUT ALLANUT NALLERSUUSSINEQ .....</u>	<u>36</u>
<u>ILANNGUSSAQ 3: KOMMUUNEQARFIIT MISSINGERSUUTAAT/ATUGAAT, ATORNERLUINERNUT KATSORSAANERNUT .....</u>	<u>38</u>
<u>ILANNGUSSAQ 4: SULIAKKIISUMMUT NASSUIAAT: NAJUGAQATIGIIKKUUTAARNEQ.....</u>	<u>39</u>
<u>ILANNGUSSAQ 5: ILIUUSISSANUT ASSERSUUT IMMERSUGASSAQ .....</u>	<u>40</u>

Siulequt

Naalakkersuisunit anguniarneqarpoq *"inuiaqatigiinni nalinginnaasumik inuuniarnerup tamatigoortumik pitsanngorsarnissaa, inuiaqatigiinni ineriartornermut tapersersueqataasinnaasut tamaasa pisariaqartikkatsigit."* Taamaattumillu Naalakkersuisut suliniutit ilaannik sammisaqarput, inuiaqatigiit ineriartortuarnissaannut qulakkeerisinnaasut amerlanerit peqataatinneqalerniassammata.

Imigassamik aanngajaarniutinillu atonerluinerit, atonerluisumut, ilaqutaanut avatangiisiinullu, ataatsimullu isigalugu inuiaqatigiinnut, ajornartorsiutaapput annertuut. Amerlavallaatigut killeqanngitsumik imigassartornerup ikiaroorartumillu atuinerup peqqissutsikkut inuuniarnikkullu ajornartorsiuteqalernerit atuisumuinnaanngitsoq ilaqutaasunullu, inuiaqatigiinnulli ajornartorsiutinngortarput, minnerunngitsumillu ajornartorsiutit kinguaariinnut tullernut sunniuteqalersarlutik. Ajornartorsiutaasut, peqqinnissaqarfimmit, inunnik sullissinermi kiisalu pinerlutsaalititsisartunit nalunaarsuutini misissueqqissaarnenilu atuarneqarsinnaapput, soorlu aamma nassuiaatini, iliuuserisassanillu saqqummikkani tikkuarneqartoq atonerluinerimik katsorsaanerim suliniutit annertusarneqassasut, inuiaqatigiinni nalilimmik inuunerup, inersimasuni soorlu aamma meeqqani atugaasup, qaffariartinneqarnissaa anguneqassappat.

Aaqqissuussaaneermik ataatsimiititaliaq 2005-imi aalajangiivoq imigassamik atonerluinerimik katsorsaasarnissaq kommuuninit isumagineqartalissasoq, suliarli unitsinneqarallarpog kommuunerujussuit pilersinneqarniarnerannut aallarnisarneqarnerannullu suliassat annertuut naammassineqartussat pissutigalugit. 2010-mi "katsorsaasarneq pillugu ataatsimiisitsineq"-mi suliap nangeqqinneqarnerani suleqatigiissitat pilersinneqarput, Namminersorlutik Oqartussanit kommuuniniillu ilaasortaqartinneqartut, taakkulu suliassinneqarput siunissami katsorsaasarnissamut siunnersuummik saqqummiusaqassasut. Suliap taassuma, suleqatigiisitallu naammassisaat matumuuna innersuutitut nassuiaammi atuarneqarsinnaapput, katsorsaasarneq ataatsumut isigalugu qanoq ilorraap tungaanut saatinneqarsinnaaneramik, pitsaanerpaamillu katsorsaariaaseq qulakkeerneqarsinnaasunngorlugu, kiisalu ilaqutaasut pitsaanerumik taperserneqarsinnaanerit anguneqarsinnaanngorlugu.

Nassuiaat manna aqutugalugu Inatsisartut siunissami imigassamik atonerluinerimut katsorsaari-aasissamik, aammalu Namminersorlutik Oqartussat kommuunillu akunnerminni sulianik nammaqatigiissinnaanerimik naatsorsuutigineqarsinnaasunik ilisimatinneqarput.

Suliap nangeqqinneqarnissaa, minnerunngitsumillu nutaamik iliuuseqarnerup inernerisinnaasaasa kingunerisinnaasai qilanaarutigaa.

Aallarniut

Katsorsartissinnaanerup ajornaatsuunissaa katsorsaariaatsillu sunniuteqarluartut, taakkualu malitta-reqqissaarnerisa kiisalu ilaqutariinnik katsorsaanerit, atornerluisut atornerluinerminnik qaangiisinnaanerannut aammalu suliffeqarnermut iliniartitaanermullu peqataaqqilernissaminnut periarfissaqarlualersinnaanerannut pingaaruteqarluinnartuupput.

Killeqanngitsumik imigassartornerup, allanillu aangajaarniutitik atuisarnerup inuuniarnikkut ajornartorsiulernerit ajornerulernerat kinngunerisarpaa, ilaqutaasunut, minnerunngitsumillu meeqqanut sunniuteqarnerluttartunik, suliffissaarunnernik, angerlarsimaffeerunnernik il. il. nassataqartarlutik. Atornerluisut sulisinnaajunnaarneri pissutaallutik inuiaqatigiit akileraaruteqarnikkut isertitassaralutik annaasarpaat, atornerluinerillu inunnut sunniutaat pissutaallutik inuttut inuuniarnermi ajornartorsiutit nammagassanngortarlutik. Atornerluinerit akiorniarneqarneranni pingaaruteqarluinnarpoq atornerluisup allanit ikiorneqartariaqarluni ajornartorsiuteqarnerminik nassuerutiginninnera.

Atornerluisuunerup imerujussuarternerullu sunniutaat suni tamani ersiuteqartarput: peqqinnissaqarfimmi, suliffeqarfinni, meeqqanik inuusuttunillu sullissinerni, aamma inunnik sullissinerni, pinerlutsaalititsinerni kiisalu eqqartuussiveqarfinni. Taamaattumik aangajaarniutitik atornerluinerit, misissuineri periusissarsiornernilu arlalinni suliarineqarsimasuni ilaatinneqarput, taakkunanilu ersarissarneqarpoq imigassamik atornerluinerup akiorniarneqarnera, nunatta ineriartortinneqarneranut periarfissanut, inuttut inuunikkut aningaasarsiornikkullu, annertuumik sunniuteqartoq.

Pitsaaliuilluni suliniuteqarnerit, ajornartorsiutit pakkersimaarneqarsinnaaneritut pingaaruteqarluinnartuupput. Peqatigitillugu katsorsaanissanik neqeroorutaasut tulluuttut pisariaqartinneqarput, atornerluisumut taassumalu ilaqutaanut, atornerluinani inuuniarnermik inuuneranni ikiuutaasinnaasut, atornerluinerinillu ingalatsitsisinnaasut.

Katsorsartissinnaanerup ajornaatsuunissaa kiisalu katsorsaanerit sioqqullugit katsorsaanerillu pereernerini suliniutaasut pitsanngorsartariaqarnerat pisariaqarpoq, ikiugassatullu nalilerneqarsinnaasut ikiorneqartariaqarlutik, aammattaaq katsorsaanernik suliartaqarput sulinerminni periaatsinik atuisarnerat inerisarneqartariaqarput, ullutsinnullu tulluussartariaqarlutik. Kiisalu pisariaqarluinnarpoq suliassaqarfii taakkua tigussaasunik takussutissaqartariaqarneri, taamaalilluni iliuutsit sunniutaallu nalilerneqarsinnaaqullugit.

Aaqqissuussaaneermik ataatsimiititaliap innersuussineratigut, Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik - kommuunit peqatigalugit - 2010-mi ulluni marlunni katsorsaasarneq qulequtaralugu sammisaqarput. Sammisaqarnerni taakkunani kommuuninit, naalakkersuisoqarfinit, immikkullu ilisimasalinnit katsorsaasarnernut nassuiaasiortoqarnissaa, aammalu siunissami katsorsaanernut neqeroorutissanut tunngasunik siunnersuasiortoqarnissaa peqataasunit isumaqatigiissutigineqarput, taakkunungalu ilaatinneqarput innersuussisarnerit, malittarinninneq, ilinniartitaaneq, pitsaassutsimik qulakkeerinerit, aammalu qanoq aaqqissuunneqarnissaanut tunngasut. Aammattaaq isummerfigineqartussaavoq nakkutilliineq aammalu suliassaqarfiup tunniunneqarsinnaaneranut pilersaarusiortoqartussaalluni kiisalu aamma suliassaqarfii ingerlaavartumik ineriartortinneqassasut.

Tamaku tunuliaqutigalugit suliakkiineq aallarnerneqarpoq. Una nassuiaat suliakkiinerup 2011-mi ingerlanneqartup, taamalu pineqartumi 2012-ip tungaanut sulinerup nassuiarneqarneranik imaqartup inernerivaa, piffissami tamatumani Qaqiffik Peqqinnissaqarfiup neqeroorutigimmagu. Peqqinnissaqarfiup Katsorsaavik 2012-imi isumaqatigiissuteqarfignaa, taamaalilluni atornerluinerinik nuna tamakkerlugu katsorsaaneq tassannga ingerlanneqalerluni.

Pilersaarusioqatigiinnit innersuussutigineqartut eqikkarnerat

Uku suliniutissatut innersuussutigineqarput:

- Kommuuneqarfinni tamani suleriaaseq piukkunnarnerpaatut atorneqartartoq, innersuussisarnerni periaasissatut atorneqassaaq
- Katsorsaannermik suliaqartoq immikkut piginnaanilik imaluunniit katsorsaannermik suliaqartut suleqatigiit immikkut piginnaanillit, suliamut tunngasunik ersarissaasinnaasut, aamma ataqatigiissitsisinnaasut, angusanullu nalilersuisinnaasut, kommuunini tamani peqataatinneqassaput
- Qitiusumik ilisimalikkat ataatsimut katersorneqarfiannik pilersitsisoqassaaq, paasissutissat eqiterneqarnerannik aammalu tigussaasut tunngavigalugit ineriartortitsinermik qulakkeerinnitussamik. Eqiteruffillu taanna ilaatigut katsorsaasunik inuttaqartinneqassalluni
- Piffimmut suliarortartussanik suleqatigiinnik pilersitsisoqassaaq, ilaqutariit/qanigisat ilinniarti-taanissaannik isumaginnittussanik aammalu piffimmi katsorsaasarnissamik ingerlataqartussanik, kiisalu kommuunit tamarmik ornigullutik katsorsaasartussanik pilersitsivigineqassaput, ilisimalikkat eqiteruffianniit katsorsaasunik peqataasoqartassalluni, kommuunimi namminermi suliamik suliaqartut peqatigalugit
- Eqqarsartaatsimikkut annertuumik innarluuteqarlutik imigassamik atornerluisunut immikkut ittumik neqerooruteqarnikkut peqqinnissaqarfiup ataani inissimasumik pilersitsisoqassaaq
- Inuusuttunut inuuniarnerminni annertuumik ajornartorsiutilinnut qitiusumik katsorsaavigineqarsinnaasumik pilersitsisoqassaaq
- Immikkut sullinneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut kommuunip ingerlataanik najugaqarfinnik pilersitsisoqassaaq
- Qanimut sullissisut ilitersuusiunneqassaput aamma paasissutissanik ingerlatsiniarnerminni toqqammavissiuunneqassaput, kiisalu aamma sullissisunut tamanut ilinniaqqinnissamik neqerooruteqartoqassalluni
- Nunaqarfinni imigassamik atornerluisut atugaannut naleqqersuinissaq tappiffigineqassaaq
- Kommuunit immikkut tamarmik allanit akuleruffigineqaratik periarfissinneqassaput suliamut tapersiissutaasunik suliniuteqarnissaminnut
- Paasissutissat tutsuviginartuunissaat pitsaasuunissaallu qularnaarneqassaaq

Ataatsimut isigalugu immikkut pisariaqartitsinerit piareersimaffigineqassaput kiisalu aamma nunaqarfinni pissutsit immikkuullarissusaat tappiffigineqassalluni.

Atornerluineq qanoq nassuiarneqarsinnaava?

Nassuiaat manna katsorsaannermik suliaqarnermut sammitinneqarpoq, taamaattumillu aanngajaarniutinik atueriaatsit assigiinngitsut, katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasut, qitiutillugit sammineqarput.

Nassuiaammi uani WHO-p imigassamik atornerluinermik aammalu pinngitsuuisinnaajunnaarsimanermik oqaatsinik isumalersuutai atorneqarput, oqaatsillu isumaannik ersarissaanermi oqaatsit atornerluisarneq aamma pinngitsuuisinnaajunnaarneq isummamikkut immikkuullarissumik isumalerlugit nassuiarneqarput. WHO-p inuk atornerluisoq tassaattippaa aanngajaarniutinik atuinermi ima annertutigisumik atuisoq "eqqarsartaatsimigut malunnartumik akornusersimalerluni, timikkut peqqiillsimalluni, inoqatimi akornanni torersumik iliorsinnaajunnaarsimalluni, inuttullu inuuniarnermini, aningaasarsiorsinnaanikkullu amigartumik piginnaaneqalersimasoq."

WHO-p taaguut pinngitsuuisinnaajunnaarneq atorpaa, inuk pinngitsuuisinnaajunnaarnermik nappaateqalersimappat, WHO-p nappaatinik nalilersueriaasiani periaasersuutit naapertorlugit. Inuk pinngitsuuisinnaajunnaarnermik nappaateqalersimasutut nalilernerqarsinnaalissaaq ukiut kingulliit inummi tassani ilisarnaataasinnaasut ataani tullerjiaakkat ikinnerpaamik pingasut atugarilersimagunigit:

- Pigunneq
- Atuinerup aqussinnaaneranut, killilersinnaaneranut imaluunniit annikillilersinnaaneranut sangiillisimaneq
- Inuummarliuuteqarneq imaluunniit inuummarliuutit qaangerniarlugit nangeqqiinnartarneq
- Naammaginantumik atuisinnaanermut killormut iliuseqalerneq
- Piffissamik salliutassanillu tullerriiaarisinnaajunnaarneq
- Ulorianarneranik paasinnereeraluarluni atuiinnarneq

Atornerluisarnernut iliussissat anguniakkatullu aalajangiussat

Aanngajaarniutinik soorlu imigassamik ikiaroorntumillu atornerluinerit inuiaqatigiinni ajornartorsiutaapput qaangerniagassatut pingaaruteqarlunnartut, taamaattumillu atornerluinerit akiorniarlugit iliuseqarfiginissaannut periutsini nalunaarusianilu arlalinni ilaatinneqarput. Maanilu saqqumilaarnerit kisimik ersarissarneqassapput.

Aaqqissuussaaneermik ataatsimiititaliap pisortat sulliviutaasa aaqqissuuteqqinneqarnissaannik isumaliutissiissutaa 2005-imeersoq Kalaallit Nunaanni atornerluinerimik katsorsaasarnerup siunissami qanoq aaqqissuuttariaqarneranik innersuussutinik arlalinnik imaqarpoq. Piviusumik innersuussutaavoq imigassamik atornerluinerimut katsorsaasarnermut akisussaaneq akuersissutillu kommuuninut tunniunneqassasut, katsorsartittut angerlaqqikkaangamik utersaaqqittarnerisa kommuunini arlalissuarni misigineqartarnera pissutigalugu najukkami katsorsaasinnaanermik kommuunit kissaateqarnerat akuersaarniarlugu. Tassunga ilanngunneqassaaq kommuunit ilaat ataasiakkaat katsorsartittut najukkaminii ginnarnissaat qulakkeerniarlugu imigassamik pinngitsuuisinnaanngitsunut katsorsaasartunik najukkaminni atorfinitsitsisimanagerat.

Suliassap tunniunneqarsinnaaneraniq sulineq aallartinneqarpoq, kommuunerujussuilli nutaat allaffissornikkut nukissanik atuiffioqisut aallartisarneqarnerannik pissuteqartumik sulineq unippoq, tassungalu aamma ilanngunneqassapput suliassaqarfinnik allanik pilersaarusiorneq tunniussuinerlu. Taamaattumik sulineq aatsaat 2010-mi aallartivinneqarpoq, tassa Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik – kommuunit suleqatigalugit – imigassamik atornerluinerimut katsorsaasarneq pillugu ulluni marlunni ataatsimiisitsimmat.

Piffissami 2005-imiit maannamut imigassamik atornerluinerimut katsorsaasarnermut tunngasuni arlalinnik innersuussisoqarpoq, matumanilu ilaat eqqartorneqassapput.

Akilerartarnermut Atugarissaarnermullu ataatsimiititaliamit imigassamik atornerluinerup akiorniarneqarnissaa suliassaqarfittut salliutinneqarpoq. Innersuussutigineqarporlu maannakkut katsorsaariaatsip nalilersorneqarnissaa, salliutinneqassasorlu "atornerluinerimik katsorsaasarnerup sunniuteqarnerunissaa, tassungalu ilaatinneqarput katsorsaaniissamut aningaasartuutissat kommuunimit immikkoortereerneeartassasut, katsorsaaneermilu sunniutit ersiutaasa ingerlaavartumik malitseqartinneqartarnissaa." Ilanngullugulu innersuussutigineqarpoq suliassaqarfimmi sullissisut piginnaasamikkut sanngisarneqassasut.

Meeqqanut inuusuttunullu iliussissani aamma qularnaarniarneqarpoq meeqqat inuusuttullu atornerluiffiunngitsumi peroriartussasut. Anguniakkallu imatut tulleriissaarneqarsimapput:

- Meeqqat inuusuttullu atornerluinerimiittut tamarmik akeqanngitsumik immikkullu pilersaarusiukkamik neqeroorfigineqassasut.
- Ilaqutariit/inoqutigiit naartusortallit tamarmik aamma ilaqutariit/inoqutigiit 18-it inorlugit ukiulinnik meerartallit tamarmik katsorsaaneermik akeqanngitsumik aammalu aalajangersimasumik siunnerfilimmik neqeroorfigineqassasut (tamanna pissaaq Peqqinnissaqarfiup ataani Siusisukkut Iliuseqarnissaq pillugu pilersaarusiakkut).

- Meeqqat ilaqutariinnit atonerluisuninngaanneersut tulluurtumik katsorsarneqarnissamik tapersorneqarnissamillu neqeroorfigineqassasut.
- Ilaqutariit inoqutigijllu katsorsarneqarsimasut meerartallit tamarmik tulluurtumik tapersorneqarnissamik katsorsarneqarsimanerisalu malitseqartinnissaannik neqeroorfigineqassasut.

Ersarissarneqarporlu tulluuttumik pitsaasumillu kaatsorsarneqarsimaneq anguniakkat anguneqarsinnaaneritut pingaaruteqarlunnartuusooq.

Inuiaqatigiit peqqissuunissaannik suliniummi Inuuneritta I-imi (2012-ip naaneranut atuuttussaq) imigassamut allanullu aangajaarniutitut tunngatillugu anguniakkat ima tulleriinnilersorneqarput:

- meeqqat inuusuttullu inuunerminni atugaqartinneqassasut imigassamik aamma aangajaarniutinik atuiffiunngitsumik
- avatangiisit imigassartorfiunngitsut siuarsarneqassasut ineriartortinneqarlutillu
- imigassamik aamma aangajaarniutinik, atonerluineq akeqanngitsumik katsorsarneqartassasooq
- katsorsaariaatsit arlariit ingerlanneqassasut
- hashimik eqqussuineq tuniniaasarnerlu killilersimaarneqassasooq
- inuiaqatigiinni imigassamik atuneq tamarmiusooq killilersimaarneqassasooq.

Inuiaqatigiit peqqissuunissaannik suliniummi Inuuneritta II-mi – piffissami 2013-imiit 2019-imut anguniakkat ima tulleriinnilersorneqarput:

- naartusut imigassartoratillu hashitussanngitsut
- meeqqat inuusuttullu imigassartortarnissaat, hashimik pujortartarnissaat naamaarniartarnissaallu pitsaaliorneqassasut
- meeqqat kikkulluunniit inersimasut imigassartorsimanerannik hashitorsimanerannilluunniit misigisaqartassanngitsut.

Pitsaaliuineq, pilertortumik iliuseqarneq kiisalu katsorsaaneq katsorsaanerullu malitseqartinneqarnissaa isiginarneqarput.

2010-mi oktoberimi sammininnermi peqataasut isumaqatigiissutigaaq pineqartoq qulaajarneqassasooq kiisalu siunissami katsorsaasarnissamut neqeroorutissanik siunnersuusiortoqassasooq, innersuussisarneq, malitseqartitsisarneq, ilinniartitaaneq, pitsaassusissaata qulakkeerneqarnissaa aaqqissuus-saanissaalu ilanngullugit. Aamaattaaq nakkutilliasarnissaq isummerfigineqassasooq tunniussisinnaanissamut pilersaarusiortoqassasooq pineqartorlu ineriartorteqqinneqassasooq.

Peqataasut naalakkersuisoqarfinneersut, kommuunineersut, SSPK-meersut, pinerluttaalisitsisuneersut allaneersullu, katsorsaasarneq pillugu innersuutinik makkuninnga saqqummiussaqaarput:

Imarisai:

- Siullermeertumik katsorsaanerit aamma utersaaqqissimasunik katsorsaanerit
- Katsorsaanerit malitseqartinneqarneri kiisalu ilaqutaasunut/qanigisanut ilinniartitsinerit
- Periutsit arlariaat, pisariaqartitsinerit naapertorlugit neqeroorutaasinnaasut (tarnimikkut innarluutilinnut/nalinginnaasumik inunnut)
- Ukiumut ataatsimut iliussissat, ilinniarsimasutut allagartalinnik katsorsaasoqarluni
- Ataqatigiittunik neqeroorutit, tassa suliniutaasut immikkuualuttui assigiinngitsut, killiffimmikkut tapertariaat
- Neqeroorutit, peqqissaanikkut eqqarsartaatsikkullu ataatsimut atorneqarsinnaaneri, ilaqutariinnik katsorsaanerit ilaatillugit
- Ornigulluni katsorsartinnerit, isiginnaarutikkut/oqarasuaatikkut ingerlanneqarsinnaasut
- Inuummarliuutinik pitsaaliuinerit/nakorsaasersuineq tapertaliullugu

- Qulaajaanit misissoqqissaarinerillu timikkut/eqqarsartaatsikkut aamma inuuniarnermi ajornartorsiutinut
- Takussutissaqarnerit (KANUKOKA aamma peqqinnissaqarfik, suleqatigiinnermikkut takussutissat qularnaassavaat)
- Katsorsartinneq (akuleruffigineqarnermik kinguneqarpoq, qulaajaaneq, misissoqqissaarinerit) atuisup pisariaqartitai aallaavigalugit
- Neqeroorutit pitsaassusaat qularnaarneqassaaq
- Neqeroorutaareersut sunniuteqarnerat nalilersorneqassaaq, soorlu meeqqanut sunniutaat

Aqqissuunneqarnera:

- Komuunikkaartumik isumaginnittoqarfik ataqatigiissarisutut (napparsimavik suleqatigineqarsinnaavoq), neqeroorutaasut piviusut aallaavigalugit tulluussarneqassapput
- Paasiniaavigitereernerup kingorna najukkami imalt. katsorsaavimmut innersuunneqarneq
- Najukkami/ornigullutik katsorsaasunit/qitiusumik katsorsaavimmut
- Nammineq ornigunnikkut/najukkami; ornigullutik katsorsaasartut peqataasinnaapput, isiginnaarutikkut/oqarasuaatikkut
- Katsorsaaviit/najukkami orminneqarsinnaasut isiginiarnerullugit
- Komuunikkaartumik + najugaq qimannagu, ataatsimoorullugilluunniit
- Imaannaangitsumik atornerluisunut kommuunimit innersuussisarnerit katsorsaasarnerillu
- Qaammatini pingasuni piumasaqaatigalugu antabus atorlugu pitsaaliisarnerit atorunnaarsinneqarnerat
- Innersuussisinnaatitaasut akisussaassapput eqqortunik tunngavilersuuteqarnissaminut
- AA-mi ataatsimiittarnerit assingusulluunniit katsorsartereernerup kingorna neqeroorutaasapput

Katsorsaasarneq pillugu sammisaqartitsinerup inernerisaanik Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik kommuunillu akunnerminni isumaqatigiipput suleqatigiinnik pilersitsisoqassasoq, imigassamik atornerluisarnerit siunissami katsorsarneqartarnissaannut innersuusiortussamik.

Siunissami katsorsaasarnissat kommuuninit tiguneqarsinnaanerinut suliaasat suliaqatigineqartut nassuiaateqarfigineri

Katsorsaasarneq pillugu isumasioqatigiinnermi, Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik kommuunillu akunnerminni isumatigiissuteqarput suliaqatigineqartut suliaqatigineqartut nassuiaateqarfigineri:

1. Kommuunini neqeroorutigineqartut pillugit ilisimasat aammalu ilisimasat taakkua nalilersorneqarnissaat.
  - a. Atornerlueriaatsit assigiinngitsut qulaajarneqarnissaat (atornerluisut kikkuneruppat), kommuunini illoqarfinnilu pineqartuni.
  - b. Katsorsaariaatsit maannakkut neqeroorutit ingerlanneqartartut nalilersorneqassasut soorlu Qaqiffinni katsorsaavinnilu allani.
2. Katsorsaanerup suliaqarlutik ingerlatsiviit qulaajaavigineqarnissaat.
3. Katsorsaanerup aggulunneqarsinnaanera qulaajaavigineqassasoq ukununga immikkoortiterneqarsinnaanngorlugu:
  - a. "Nalinginnaasumik" imigassamik atornerluinermut katsorsaaneq.
  - b. Tarnimikkut (toqqissisimannginermik, qasusoortarnermik il.il.) aammalu timikkut nappaateqaatigalutik imigassamik atornerluisut, katsorsartereernerminni utersaartoosimasut, aangajaarniummik hashimik atornerluisut, aammalu killeqanngitsumik aningaasanoortartut tassungalu assingusunik atuisut, katsorsartinnissamik neqeroorfigineqassasut.
4. Tarnimikkut annertuumik nappaateqarlutik imigassamik atornerluisut – qitiusumi katsorsaasarneq.

5. Katsorsaanerit malitseqartinnissaannut periarfigisinnaasaannik qulaajaaneq kiisalu aamma ilaqutariit/inoqutigiit najukkaminni ilinniartitaasernerat.

Ilanngullugulu aamma katsorsaanerimik suliaqartut, kommuunikutaartumillu innersuussisartut iliniaq-qiffigisinnaasaannut periarfissat misissuiffigineqarnissaat naammassiniarneqarpoq, ilisimasaqarfiup aallarlutik suliaortartunik sulisullip qitiusumik katsorsaanerimik sullissisinnaasup pilersinneqarnissaanut periarfissat pisariaqartitallu misissorneqassapput kiisalu aamma nakkutilliinerup pitsaassut-simillu qulakkeerinninnerup nalilersornissaat imarisassaanullu pisariaqartinneqartut misissorneqassapput, nalilersorneqassallutillu.

Sammasaqartitsinerimi aalajangiunneqarput katsorsaasarnissamik neqeroorutit suliniutaassasut ataatsimoortut, kommuunit inunnik isumaginnittoqarfiinit ataqatigiissaarneqartut aammalu peqqinnissaqarfik suleqatigilluinnarlugu pilersaarusiorneqartussat, kommuunit akisussaaffigineqartumik misissuerialaaseq ingerlanneqassasoq, misissuinerillu tunngavigalugit katsorsartinnissamut kaammattuisussat, aammalu misissuisartussat katsorsaasartussallu aalajangersimaqqinnaartumik, qanoq ilinniagaqarsimanerannik piunasaqarfigineqartassasut. Ataatsimoorullugu suliniutit tapernerneqartussaassapput kommuuniti ataatsimut katsorsaariaatsimik pinaveersaartitsinerimillu politikkeqarnikkut, pilersaarusiornikkullu qulakkeerniarneqassaaq akisussaaffeqarfiup kommuunit tunniunneqarsinnaanerata pissusissamisoortumik ingerlanneqarnissaa. Aammattaaq siunnersuutigineqarpoq atornerluinermut nuna tamakkerlugu politikkiortoqassasoq kommuuniti/najukkani atornerluineq pillugu politikkinut tunngaviusussamik.

Pilersaarusiernerup aaqqissuussaanera ilanngussaq 1-imi takuneqarsinnaavoq.

Kalaallit Nunaanni aanngajaarniutininik atornerluineq

Inuiaqatigiinni misissuinerit paasissutissat

2005-2007-imut Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinni misissuisimaneq malillugu inuiaqatigiit 1,1%-ii ullut tamaasa imigassartortarput, aammalu 11,6%-ii imigassamik annertuumik atuisuullutik, tassa imaappoq akulikitsumik annertuumillu atuisuupput. Annertuumik imigassamik atuineq 35-59-inut ukiulinni takussaaneruvoq.

Misissuisimanagerup aamma takutippaa angutit suliffeqanngitsut 55%-iisa imigassaq peqqissutsimut akorngutaasumik atugarigaat (CAGE-mik uttuut malillugu naliliineq, tassaasoq imigassamik ajornartorsiutit nalilernerlugit apeqqutit naatsut sisamat), ilinniagaqarsimanngitsullu suliffillit 45%-ii taamatut atueriaaseqartut. Peqqissutsimut akorngutaasumik atueriaaseq ilinniarsimassuseqarneq naapertorlugu appariartorpoq. 40,9%-ii ajornartorsiutaasumik imerujussuuartartut taaneqarsinnaapput, tassa imaappoq taakku qaammammut minnerpaamik ataasiarlutik immiaaqqat tallimat sinnerlugit imertarpaat, aammalu 30%-ii, CAGE-mik uttuut malillugu, peqqinnanngitsumik imigassamik atuisartut taaneqarsinnaasut. Aalakoorniutigalugu imertarneq saqqumilaaqaaq, tassa innuttaasut 40 aamma 50%-ii, 18-59-it tikillugit ukiullit taaneqarsinnaapput aalakoorniutigalugu imertartut.

Peqatigitillugulu aamma misissuisimanagerup taassuma takutippaa, inuiaqatigiinni inersimasut 59%-ii inuunermi persuttarneqarnermik nalaataqarsimasut, 31%-iisalu atoqatigiinnikkut pinngitsaaliineqarneq nalaassimagaat. Pinerluttaalisitsisartut nalunaarsuutaat naapertorlugit, pinngitsaaliisarsimanagerit, ingasaallugu imigassartorsimanagerup nalaani pisarput.

Kommuuninit, katsorsaavinnit il.il. paasissutisat

Kommuunini periaatsini piusuni pineqartumut tunngatillugu paasissutissaateqartoqanngilaq, taamaattumik tullini naliliinerit paasissutissallu tutsuiginavissutut isigineqassanngillat kisitsisit atorlugit misissuinerit paasissutissanik tunngaveqanngimmata

Taamaattorli kommuunit apersuinikkut paasiniaatitsinermi sullitamik akornanni qanoq amerlatigisut imigassamik atornerluisuunersut nalilerniarsimavaat. Apersuilluni paasiniaaneq inunnik isumaginninermik siunnersuisartunit aamma ilaqutariinnik katsorsaasartunit ingerlanneqarsimavoq, taakkuugajukkamik suliaminnut atatillugu sullitamik akornanni inuttut ajornartorsiuteqartunik, tamatumunnga ilanngullugu atornerluinermik ajornartorsiuteqartunik naapitaqartatut.

Kommuuninit maluginiarneqarpoq innuttaasuni sullissinikkut attaveqarfiginerusamik akornanni aala-koonniutigalugu imertarnerup ileqquliutiinnarneqarsimavera nalinginnaaqisoq, ileqqoriinnarlugulu imertarneq atornerluinertut katsorsarneqartussatut nalilernerneqassasoq, imigassamik pinngitsuuisinnaajunnaarsimanertut oqaatigineqarsinnaanngikkaluarpalluunniit.

Nalilersuisimanerillu ima agguataarneqarput:

- Kujalleq: sullinneqartut missiliorlugu 40%-ii atornerluisuupput, taakkunanngalu missiliorlugu 30%-iisa atornerluinertik nassuerutigaat.
- Sermersooq: sullinneqartut missiliorlugu 40-50%-ii atornerluisuupput, taakkunanngalu missiliorlugu 35-40%-iisa atornerluinertik nassuerutigaat.
- Qeqqata: sullinneqartut 70%-ii atornerluisuupput, taakkunanngalu ikitsuinnaat atornerluisuunertik nassuerutigaat.
- Qaasuitsup kommuunia amerlassutsinut nalunaarsukkanik/naliliinernik pigisaqanngilaq.

Kommuunit tamarmik maluginiarsimavaat imaluunniit nalilerpaat:

- Atornerluisuuneq 31-niit 50-inut ukiullit akornanni annertunerpaajusoq
- 13-iniit 18-inut ukiulinni imigassamik aamma/imaluunniit hashimik atornerluineq annertusiartortoq, taamatullu ukiulinni aamma naamaartarneq ajornartorsiutaasoq
- Imigassamik atornerluisuuneq meeqqanik angerlarsimaffiup avataanut inissiisoqartillugu patsisaakkajuttartoq
  - o Kommuunimi ataatsimi angajoqqaat toqukkut qimagunnerannik pissuteqanngitsumik angerlarsimaffiup avataanut meeqqanik inissiinerni tamarluinnarni imigassamik atornerluisuuneq patsisaasimasooq.
- Imigassamik pinngitsuuisinnaannginnermut katsorsartilernissamut meeqqat angerlartissinnaanerat kajumissisitsilersinnaavoq. Kommuunilli misilittagaat naapertorlugit meeqqat angerlarsimaffiminnut utereernerisa kingorna imeqqittalinnginnissamut tamanna kajumissaataaneq ajorpoq
- Sullitat atornerluisuusut pingajorarterutaasa affaasalu akornanniittut meeraqarput najortigisaminnik
- Atornerluisuusut qanigisaqarpiakkajunngitsuusut qanigisallu amerlanertigut tassaasartut aamma atornerluisuusut
- Suliffissaaleqineq atornerluisuusut akornanni ajornartorsiutaavoq annertoq
- Inuttut ajornartorsiutit allat, soorlu ineqarniarnermi ajornartorsiutit pinerluttarnerlu atornerluisuunermut peqqutaaqataasinnaammata
- Atornerluisuusup timikkut aamma/imaluunniit tarnikkut persuttagaasimasup aamma/imaluunniit kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimasup imaassinnaavoq tamanna allanut ingerlateq-qikkaa
  - o Kommuneqarfik Sermersuup nalilerpaa sullitamik atornerluisuusut 70-80 %-iisa missaat persuttagaasarsimasut aamma/imaluunniit allatut serlersaarfigineqartarsimasut

- Atornerluisuusut allanik persuttaasartut allatulluunniit serlersaarisartut
  - o Kommuneqarfik Sermersuup nalilerpaa taakku 60-65 %-ii allanik timikkut aamma/imaluunniit tarnikkut persuttaasartut aamma/imaluunniit kinguaassiutitigut innarliisartut.

Kommuneqarfik Sermersuup nalilerpaa tarnimikkut nappaatillit kommunimi najugaqartut ilarpassui imigassamik atornerluisuusut, soorlutaaq atornerluisuusut 20-25 %-ii tarnimikkut nappaateqartuusut. Kommunit allat tamatuminninga naliliisimangillat.

Katsorsaанermik ingerlatsivinni maluginiarneqarpoq:

- ukiukitsut amerlaneruleralluttuinnartut katsorsartittarnerat, tamannalu ukiukitsut annerusumik nakkutigineqarnerannik pissuteqarsinnaasoq.
- angajoqqaat inuusuttut inuuniarnermikkut ajornartorsiuteqartut akornanni aanngajaarniutinik atornerluisuusut amerlaqisut paasineqarsimavoq – 2011-miinnaq Piaartumik Iliuseqarfigneqartuni inuit 23-t atornerluisuunerminnut katsorsartissimapput.

Meeqqat Oqaaseqartartuata malugivaattaaq 13-iniit 18-inut ukiullit imigassamik aamma/imaluunniit hashimik ajornartorsiuteqartut amerliartorunartut.

Katsorsaavinnit 2012-ip tungaanut paasissutisat

Imigassamik atornerluineq atornerluinerni siumorneqarsinnaasuni kisiartaanngilaq. Akuleriissillugit atornerluineq, tassa hashimik amma imigassamik, annertoqaaq, katsorsaallunilu ingerlatsivinni Katsorsaavimmi aamma Qaqiffimmi Nuummiittumi maluginiarneqarpoq katsorsartittut affaat sinnilaalugit akuleriisillugit atornerluisuusut. Aammattaaq ilanngullugu maluginiarneqarsimavoq ataasiakkat aqussinnaanngisamik aningaasanoortartuusut.

2009-mi 2010-milu Nuummi Qaqiffimmi katsorsartittut ukiui agguaqatigiissikkaanni 40-pput, kisiannili katsorsartitartut 19-iniit 30-nut ukiullit piffissami tassani 12%-imiit 30%-imut qaffariarsimapput. Pineqartullu taakkua affaat sinnilaarlugit arnaapput.

Katsorsaанermik ingerlatsiviup Katsorsaaviup, naartullutik atornerluisuusut ilarpassui "Piaartumik Iliuseqarneq"-mut atatillugu katsorsartarpari, kiisalu kommuunimi inunnik isumaginnittoqarfimmit innersuunneqarsimasut. Katsorsaavimmit maluginiarneqarpoq katsorsartittut ilarpassui inuttut annertuumik ajornartorsiortuusut, sumiginnagaanermillu nalaataqarsimasuusut. Assersuutigalugulu nalilerneqarpoq Piaartumik Iliuseqarnermi peqataatinneqarlutik katsorsarneqartut 95%-ii meeraanermi kinguaassiutitigut innarlerneqarsimasut.

Katsorsaavimmi katsorsartinneqartut ilarpassui inunnik isumaginnittoqarfimmit innersuunneqarsimapput. Katsorsaavimillu maluginiarneqarpoq taakkua ilarpassui atornerluisunngoqqittartut. Qaqiffimmi katsorsartittut inuttut atugaat aallaavigalugit nalunaarsugaqanngilaq, tamannalu pissutigalugu ajornartorsiutit qanoq imminnut ataqatiginnerannik saqqummiussaqaarsinnaannani. Kommuunit naliliisimanerat assigalugu, katsorsaанermik ingerlatsivinnit nalilerneqarpoq, atornerluisut siumortakkatik ikitsuinnarnik qanigisaqartut, qanigisaallu aamma amerlanertigut atornerluisuusut.

Katsorsaанermik suliaqarfinni nalunaarsueriaaseq

Paasissutissat tutsuviginartut pitsaasumik naliliinarnermi pingaaruteqarluinnarput. Paasissutissanik naammaginartunik 2011-mi pigisaqartoqannginnera pissutigalugu atornerluinermik katsorsaанermi misissueqqissaarnerit tunngavigalugit saqqummiisoqarsinnaanngilaq.

Atornerluisuunermut tunngasut "Innuttaasunik misissuineri" nalinginnaasumik ersarissarneqarpoq misissuineri peqataasut imigassamik atueriaasiannik apersornerisigut. Taamatut misissuineri inuuniarnermikkut ajornartorsiuteqartut ikittuinnaasarput, taakku apeqqutinik akisassanik akiortuineq ajormata imaluunniit apersorneqarnissaminnut takkunneq ajormata. Atornerluineq inuuniarnermikkut ajornartorsiuteqartut akornanni annertuvoq, imaatarsinnaavorlu inuuniarnermikkut ajornartorsiuteqartut akornanni atornerluisuusut piviusunut naleqqiullugit Innuttaasunik misissuineri ikinaarlugit nalilerneqartut. Innuttaasunik misissuineri ilaatigut imigassamik atornerluineq ersarissarneqartarpoq CAGE-mik uuttuutigineqartarpoq malillugu (tak. qupp. 10), taannalu tassaavoq atornerluinerimik ajornartorsiutinut misissueriaaseq amerlasuutigut atornerqartarpoq. Innuttaasunik misissuineri paasiniaavigineqartut akissutigisaat aallaavigalugit aamma qulaajarneqartarput paasiniaavigineqartut ukiui, arnaansut/angutaansut, ilaqtariinni inissisimanagerat, kiisalu aamma inuttut ajornartorsiuteqarneri assigiingitsut, soorlu misissuivigineqarpoq persuttarneqartarsimansoq imaluunniit kinguaassiuutimigut innarlerneqarsimansoq.

Peqqinnissaqarfimmi nakorsaait (antabus) atorlugit kikkut katsorsartittarneri immikkuullarissumik nalunaarsooqqaarneqarneq ajorput, taamaattumillu nakorsaait atorlugit katsorsartittartut qanoq amerlatiginerannik paasissutissanik pigisaqartoqanngilaq. Nakorsaait pisiarineqartartut nalunaarsorneqartarput, tassuunalu antabusinik qanoq amerlatigisunik atuisimaneq takuneqarsinnaalluni. Peqqinnissaqarfik kisitsisit atorlugit paasissutissanik katersaqarpoq, katsorsaavimmi suleqatigissallugu isumaqatigiissuteqarfigisaminni katsorsartittut qassiunerinik nalunaarsugaateqarluni. Tassalu imaappoq, peqqinnissaqarfiup 2012 tikillugu pisortat suliffiutaannit innersuunneqarsimasut Qaqifimmilu katsorsarneqarsimasut kisitsinngorlugit paasissutissaatigigai. Aammalu kisitsisitigut nalunaarsorneqartarput katsorsartittut kommuunimit sorlermit aggeruunersut, katsorsarneqarnerat iluatsissimansoq, kiisalu aamma katsorsaariaaseq sorleq atorlugu katsorsaasimaneq ingerlanneqarsimansoq.

Katsorsaaviit namminneq aamma katsorsakkat qassiuneri, arnaaneri/angutaaneri, qassinillu ukioqarneri, qassillu iluatsinngitsoorsimanageri nalunaarsugarisarpaat. 2011-p naanissaata tungaanut ingerlaavartumik nalunaarsueriaaseq amigaatigineqarpoq, soorlu katsorsarneqartut nuna tamakkerlugu amerlassusaat, atornerluinerit suut katsorsarneqarnerisut, atuisut immikkut ilisarnaataat, inuuniarnermini atugarisaat sumilu najugaqarnerat ilanngullugit, kiisalu aamma katsorsartinnerit kommuunimit, suliffimmit, imaluunniit katsorsarneqartumit namminermit akilerneqarnerisut.

Katsorsarneqarnermut tunngasut kommuuninit aalajangersimasumik periaaseqarluni nalunaarsorneqarneq ajorput, nalunaarsuisarnerlu kommuunimitt kommuunimut assigiinngiiaaqaq, taamaallillunilu paaasissutissasanik paarlaassisarnikkut misissuisinnaanerit ajornakusoortinneqaaqalutik. Aamma ilanngullugu taasariaqarpoq paasissutissat pigineqareersut pitsaassutsimikkut assigiinngissitaaqisut. Taamaattumillu suliassaqarfiit akimorlugit paasissutissanik paarlaassuinnikkut pisinnaasat tutsuiginartut amigaataapput ukununnga tunngassuteqartut:

- Katsorsartinniarluni qinnuteqaatit, tassunga ilaallutik katsorsarneqartussap sumi najugaqarnera, ukiui, suaassia, suliffeqarnikkut atugai, ilaqtariinnermi ineqarnikkullu qanoq inissisimanagera, siusinnerusukkut sullinniakkamut suliniutaasimasut, allallu inuuniarnermut tunngassuteqartut, pisarialimmik ilaatinneqartussat.
- Qinnuteqaatit itigartitsissutigineqartut amerlassusaat, tassunga ilaatillugit suna itigartitsinnermut patsisaasimansoq, innersuussinnerit qassiusimanageri, tassungalu ilaatinneqarput katsorsarneqarnissamik neqeroorutit, tassunga ilaatinneqarlutik innersuunneqarsimanagermut tunngavilersuutaasimasut.
- Katsorsartinnerit naammassineqarsimasut amerlassusaat.
- Katsorsartinnerit iluatsinngitsoortut amerlassusaat, sunalu pissutaasimansoq

- Missingersuutit/atukkat katsorsartinnermut neqeroorutitut agguataarlugit qanoq atorneqarsi-manerat.
- Katsorsartittup katsorsartereernermini neqerooruutitut peqataanera, soorlu AA-mut ilaasarneq, piffissarlu annertunerusoq siumut isigalugu katsorsartissimasup imigassartunnginnerata sivilissusaa, ukiup affaata, ukiup ilivitsup, ukiullu pingasut kingorna.

Nalilersuinerit kommuunit tapiutigisimasaat, nalunaarusiami matumami paasissutissat ilarpassuisa amerlassusaannut ilaapput. Kisitsinngorlugit katsorsarneqarsimasunut paasissutissat, tamatumunnga ilanngullugit uniinnartartut, annerusumik minnerusumilluunniit sullissisartumit allaannarlugit katersorneqarsimasuupput. Katsorsaanermut kommuunip missingersuutai/atorsimasai sumiiffimmit sumiiffimmut assigiinngissitaqaat; ilaqutariit katsorsarneqarneri piffiit ilaanni ilaatinneqartarput, ilaannilu allani ilanngunneqartarsimanatik.

Ullutsinni katsorsaasarneq

Tulliuttuni nassuiarneqassapput tamanut atuuttumik katsorsaanermik neqeroorutaasut, 2011-p ukiuata affaa ilanngullu pigineqartut, taakkulu qanoq atorneqartigisimaneri. Siunertarineqarpoq maannamut neqeroorutaasut nalilersorneqarnissaat, nalilersuinerullu ineneri aallaavigalugit siunissami katsorsaasarnissamut neqeroorutigineqarsinnaasut siunnersuuteqarfigneqarnissaat.

Peqqinnissaqarfimmi atorneqarlunermik katsorsaasarnerit – nakorsaatnik atuinikkut

Peqqinnissaqarfimmit neqeroorutaavoq iisartakkat antabus atorlugit imigassamik ajornartorsiutillit katsorsarneqarsinnaanerit. Antabus nakorsaataavoq imigassartornermi peqqiillornermik misigisitsisartoq. Antabus allamik ilanagu atorneqarsinnaavoq, ilaannili sullitap inaarsaataasumik katsorsarnerani atorneqarsinnaasarluni, sullitap imigassartoqqilernermit utersaannginnissaa qulakkeerniarlugu. Katsorsaaviit Qaqiffiup aamma Katsorsaaviup katsorsartittup katsorsarneqarnermi nalaani antabusinik atugaqarnissaa aallaavittut akuersaanngilaat. Antabus inunnet qassinut agguanneqartarnersoq, imaluunniit inuit qassit antabusinik poortakkaanik pisarnerat kitsinngorlugit amerlassusaannut nalunaarsuummik pigisaqartoqanngilaq. Poortalli pisarineqartut qassiunerisa atuiunerup annertussusaa annikitsumik takutsippaat. Ataatsimut naatsorsorlugi antabusit poortakkaat 1182-it 50-ikkuutaanik 400mg-mik imallit 2008-miit 2010-mut pisarineqarsimapput. Poortaq ataaseq katsorsartinnermut missiliorlugu sapaatip akunnerinut aqqaniilinnut naammattusaagaavoq.

Kommuunit katsorsaansamik neqeroorutaat

Katsorsartinnissamik kommuuninut neqeroorutigineqartartut assigiinngissitaarput, aamma katsorsartinniarlugit innersuuttakkat amerlassusaat taamaappoq.

Ataani takuneqarsinnaavoq kommuuninut neqeroorutigineqartartut 2011-mi amerlassusaat

Kommune	Kujalleq	Qeqqata	Qaasuitsup	Sermersooq
Katsorsartinneq	Qaqiffik	Qaqiffik	Qaqiffik	Qaqiffik Katsorsaavik
Namineq piumassu-seralugu	AA-mi ataatsimiinnerit	Tapersorteqarluni AA-mi ataatsimiinnerit	AA-mi ataatsimiinnerit tapersorneqarnissamik innersuutigisat	AA-mi ataatsimiinnerit
Kommuunit neqeroorutit allat	Kaammattuilluni oqaloqatigiittarnerit	Katsorsaasumit namminersortumit katsorsarneqarneq	Katsorsaasumit namminersortumit katsorsarneqarneq Pineqartumut naapertuuttumik katsorsarneqarnissamut pilersaarusiorneq	Nakorsartarnerit Pineqartumut naapertuuttumik katsorsarneqarnissamut pilersaarusiorneq

Katsorsartilluni uninnganerit – atornerluisutut katsorsartinneq ilaqutariittullu katsorsartinneq Qaqiffimmi Katsorsaavimmilu

Kommunit tamarmik 2011-mi neqerooruteqarput Qaqiffimmi katsorsartilluni uninnganissanut, Sermersoorlu aamma neqerooruteqarpoq Katsorsaavimmi uninnganissanut, ataasiakkaanullu Danmarkimi katsorsartinnissanut. 1995-imiit 2011-mut Namminersornerullutik Oqartussat/Namminersorlutik Oqartussat Frederiksberg Centret ApS sullinneqarnissamik isumaqatigiissuteqarfigaat, tassuunalu qularnaarneqarpoq Qaqiffiup nunatsinni katsorsaasarnissaa. Qaqiffiup aamma Katsorsaaviup katsorsaasarnermi tunngavittut atorpaat Minnesotamodelimik taaneqartartoq, tassalu katsorsaasartuusut namminneq imerajuttuusimasuusarput.

Minnesotamodelimik taaneqartartup salliutillugu eqimattakkaarluni katsorsartarneq imarivaa, imigassamillu atornerluineq nappaatit ajorunnaarsinnaanngitsut isigineqarluni, kisiannili aanngjaarniutinik atuiunnaarnikkut katsorsarneqarsinnaasoq. Atornerluinerit immikkoortiterneqarneq ajorput, tamarmillu imerajuttut isigineqarlutik, tassani hashimik atornerluineq imigassamilluunniit atornerluineq immikkoortinneqanngillat. Imigassamik atornerluinermik saniatigut hashimik atornerluisut katsorsaavimmiitinneqartarnerat sapaatip akunnerini 9-niit 12-inut sivitsorneqartarpoq, imarisaalu ingerlarnalu "imigassaannarmik" atornerluisutut ingerlanneqartarpoq.

Qaqiffiup 18-ileereersimasunut tamanut katsorsartinnissamik neqerooruteqarpoq piumasaqatigalugulu katsorsartittussat nakorsaatinik atuisuussanngitsut (ataasiakkaat pisariaqartitsivissut eqqaassanngikkaanni), tarnimikkullu nappaatillit aatsaat katsorsartissinnaapput tarnip nakorsaanik isumaqatigiissuteqareernikkut. Antabusinik atuiineq akuersarneqanngilaq, aatsaalli tamanna pisinnaalluni pineqaatissinneqarsimasuni.

Nuummi Qaqiffimmi katsorsartittut 50-60 %-ii katsorsartinneq sivitsugaq aqqusaarpat hashimik atornerluisuunertik pissutigalugu. Hashimik atornerluinerup imigassamik atornerluineq annikillisinngilaa, taamaattumillu katsorsartinneq atornerluinernut marlunnut katsorsartinneruvoq.

Qaqiffimmi atuisunut piumaqaqaataavoq AA-mi ataatsimiinnerit (piumassutsimik malitseqartitsineq) pingasut sapaatip akunnerata ingerlanerani peqataaffigineqassasut, salliutillugu sapaatit akunnerini arfinilinni katsorsarneqarnermimi, kiisalu minnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarluni AA-mi ataatsimiinneq peqataaffigisassagaat katsorsaanerup malitseqartinneranut atatilugu. AA-mi ataatsimiinnissanut takkutinngitsoornermi imal. katsorsartinnerup immikkoortuani peqataanngitsoornermi, ataasiarluni mianersoqqusereernikkut soraarsitsineq pisassaaq.

Qaqiffik katsorsartittunut immikkut immersugassamik suliaqartarpoq, sullitap katsorsarneqarneranut tunngasunik imaqartumik, malitseqartitsinissamik pisariaqartitsiunnarneq ilanngullugu. Immersugaq kommunimut akisussaasumut ingerlateqqinneqartarpoq. Katsorsartittup sulisitsisua aamma peqataatinneqarsinnaavoq, sulisitsisumut immikkut tunngassuteqarsinnaasunik maluginiagassaqarpat imaluunniit sulisitsisup katsorsartinneq akilersimappagu. Katsorsaavik Qaqiffituulli 18-it sinnerlugit ukiulinnut tamanut katsorsaannissamik neqerooruteqarpoq. Katsorsaavik sulinermi periaatsip atorneqartup assinga malillugu suleriaaseqarpoq, eqimattakkaartitsinermili eqqarsartariaaseq tunngavigineqarnerusarpoq – tassanmilu atornerluinermut utersaartooqqissinnaaneq immikkut sammineqarnerulluni. Taamaattumik Katsorsaavimmi immikkut katsorsarteqqinnermik ingerlatsisoqartarneranik katsorsaasoqartarnera taaneqarsinnaavoq, inunnut utersaartoortunut sammititamik. Taakkulu Kaatsorsaavimmut "uteqqiattut" ukiumut maanna 5-6-usarput.

Katsorsartereernermi malitseqartitsineq aamma piumasunut neqeroorutit

Inuit atornerluisutut katsorsartissimasut katsorsartinnermut tapertaliussamik ullumikkut neqeroorfineqartarput AA-mi, (Anonyme Alkoholikere) ataatsimeeqataanissanut, nammineq kajumissuseq

tunngavigalugu peqataasoqartarpoq, imerajuttuusimasut tapersersoqatigiiffiattut ingerlataasuni. Kalaallit Nunaanni AA annerusumik atorneqartarpoq tapertaliullugu katsorsaanertut, Katsorsaaviup Qaqiffiullu AA-mut innersuussineq atugarimmassuk, kisiannili AA-mi peqataasarneq aamma ingerlanneqarsinnaavoq katsorsartinginnermi katsorsartinnerullu ingerlanerata nalaani.

Nuummi Ilulissanilu najugaqartunut Qaqiffiup neqeroorutigai katsorsarnermut tapertaliussanik ataatsimiittarnerit sapaatit akunneranut ataasiarlutik ukiup iluitsup ingerlanerani pisartut. Najugaqarfinni allaneersut imminut ikiorsinnaanermut tapersersoqatigiinnermullu aallarniisinnaanermut pikkorissarneqartarput, taamaalillutillu iminnut ikioqatigiinnermikkut imernaveersaarsinnaallutik. Qaqiffimmi isumaavoq AA-mi ataatsimiittarnerit imerunnaavinnissamut pingaaruteqarluinnartuusut. AA-mit nalunaarutigineqarpoq kommuunini¹ illoqarfinni assigiinngitsuni tamani ataatsimiinnerit ingerlanneqartartut, kisisinilli toqqammaviusinnaasunik ataatsimiittarnerit ornigarneqartarneranut tunngasunik pigisaqaratik.

Pinngitsoorani AA-mi ataatsimiittarnernut peqataasarnissat Qaqiffimmituulli aamma Karsorsaavimmi peruserineqarpoq, inuillu illoqarfinnit allaneersut Nuuk eqqaassangikkaanni namminneerlutik ataatsimiittartussanik pilersitsissapput, katsorsarneqarnerup tapertarisaani imminut ikiorniarnerminni. Katsorsaavilli ilaannikkut katsorsaasumik Aasiannukartitsisariaqartarsimavoq ataatsimeeqatigiittartussat pilersinniarnerani ikiuuttussamik, piffimmi tassani katsorsartissimasut amerlasimanerat pissutaalluni. Nuummiittunut sapaatip akunnikkuutaartumik ataatsimiinnerit ingerlanneqartarput katsorsartereernermit ukiup affaata kingorna.

Kommuunit ininik AA-mut atortitsisarput, qanorli atorneqartigineri nakkutigineqanngilaq, AA tunngavimmigut kinaassutsimik isertuussinissaq namminerlu piumassuseqarneq toqqammavigimmagit. Ataatsimiinnernik aqutsisuusut tamarluinnarmik siusinnerusukkut atornerluisuusimapput, ilinniarsimasunillu sulisoqanngilaq.

Naliliineq

Nuummi Ilulissanilu ingerlanneqartartut saniatigut AA-mi ataatsimiittarnerit katsorsartinnerup tapertaatut kisiartatut neqeroorutigineqartarnerat kommuuninit ajornartorsiutaanerarneqarpoq. Pingaartumillu isumaqarput ajornartorsiutaasoq katsorsakkap pimoorussilluni peqataanerata malinnaavigineqarsinnaannginnera, katsorsakkap neqeroorutit atornerai malinnaavigineqarsinnaanngilluinnarmat, kiisalu pineqartup atonerluisuujunnaavissimanera malittariuminnaammat.

Kommuunini neqeroorutit allat

Kommuneqarfik Sermersuumi aamma Qaasuitsup Kommuniani sullitat tamarmik immikkut imminnut tunngasumik iliuusissanik sanaanneqartarput, tassanilu assersuutigalugu atornerluinermik katsorsaneq ilaatinneqarsinnaavoq. Tassuuna qularnaarneqassaaq suliniutaasunik ataqatigiissitsinissaq. Kommuneqarfik Sermersuumittaaq kajumissaarutigineqarpoq nakorsamik oqaloqateqarnissaq. Kommunip ornigullutik katsorsaasartut atortarpai, ilaatigullu Tasiilami sapaatit akunnerini arfinilinni katsorsaanermik ingerlatsisoqarsimavoq.

Kommune Kujallermi kaammattuutaasumik oqaloqatigiittarnerit neqeroortutigineqartarput inunnik isumaginninnermik siunnersuisumi. Kaammattuulluni oqaloqatigiittarnerit taakkua nammineerluni imaluunniit arlaqarluni ingerlanneqarsinnaapput.

---

¹Qaasuitsup: Aasiaat, Ilulissat, Kangaatsiaq, Qasigiannugit, Qeqertarsuaq, Upernavik, Qaanaaq, Attu, Kullorsuaq, Ikerasak.
Qeqqata: Maniitsoq, Sisimiut.
Kujalleq: Nanortalik, Qaqortoq, Narsaq.
Sermersooq: Nuuk, Paamiut, Tasiilaq.

Qeqqata Qaasuitsullu kommuuniini namminersortutut katsorsaasartooq atorneqartarpoq, taannalu kommuunini angalasarpoq, atornerluinermillu katsorsaariaaseq Minnisotamodelimik taaneqartarpoq malillugu katsorsaasarluni, kiisalu aamma ilaqutariinnik katsorsaasarluni. Katsorsaasarnert Maniitsumi Ilulissanilu pigisaannilu ingerlanneqakkajupput, ataasiakkaanili Sisimiuni aamma nunaqarfinni ingerlanneqartarlutik

Kommunit tamarmik ilaqutariinnut katsorsaasarnernik neqerooruteqartarput, Qaqiffik aqutugalugu imaluunniit ornigullutik katsorsaasartunik atuinikkut. Qaqiffimmi ilaqutariinnik katsorsaasarnert ingerlanneqakkajupput sapaatip akunnikkaartunik pikkorissaasarnikkut, ilaqutariinniit inuk ataaseq marlulluunniit peqataatinneqarsinnaapput qanigisaasulluunniit allat, katsorsartittup nammineq toqqagai. Katsorsartittooq nammineq peqataassanngilaq. Aqqaneq malunnik ukioqalereersimasut peqataasinnaapput. Namminersortutut katsorsaasooq Qeqqata Qaasuitsullu kommuniani neqeroorutigineqartunut assingusunik ilaqutariinnut pikkorissaasarpoq, taamaattoorli sapaatip akunnerinik marlunnik sivisussusilinnik.

Kommuunit tamarmik naliliinerminni ornigullutik katsorsaasartunik atuineq katsorsartikkiartornermit, ataatsimut isigissagaanni pitsaanertut ornigineruaat, tassa sullitaq najukkani qimannagu katsorsarneqarsinnaammat, taamaalillunilu atornerluinertaqanngitsumik inuuniarneq attalluarnerusinnaammagu katsorsartereernermi kingorna. Tamatuma saniatigut katsorsartittup ilaqutai oqinnerusumik atugaqassapput najuinnarneratigut, katsorsarneqartullu ineriartorneranut peqataasinnaanerullutik.

Katsorsartinnerit amerlassusaat

Tabel 1-imi takuneqarsinnaapput inuit qassit kommuunit atornerluinernik katsorsaasartuinit innersuunneqarsimanersut, kiisalu aamma qassit katsorsartinnermik aallartissimanerat, qassillu naammassinnissimanersut.

Ungaluutit iluanni kisitsisit nalunaarpaat inuit qassit Qaqiffimmi katsorsartinnermik aallartissimanersut nammassinnissimanersullu. Kisitsisinut taakkununga ilaasinaapput inuit kommune aqutugalugu innersuunneqarsimanngitsut, namminnerli katsorsartinnermikkilissimasut, imaluunniit sullivimminnit akiliunneqarsimasut.

Tabel 1

Ukioq	Killiffik	Qaasuitsup	Sermersooq	Qaqortoq (Kujalleq)	Qeqqata	Katinnerat
2010	Innersuussat	156	36	12	7	211
	Aallartittut	161 (105)	34 (15)	0 (11)	7 (22)	202 (153)
	Naammassisut	136 (88)	4 (15)	0 (7)	7 (14)	147 (125)
2009	Innersuussat	169	49	6	Nalunaarutigine-qanngilaq	224
	Aallartittut	167 (127)	50 (33)	4 (24)	12 (27)	233 (204)
	Naammassisut	141 (105)	2 (30)	4 (15)	12 (23)	159 (175)
2008	Innersuussat	159	17	24	6	206
	Aallartittut	115 (89)	16 (55)	0 (19)	6 (28)	137 (191)
	Naammassisut	107 (82)	1 (37)	0 (18)	13 (26)	121 (163)

Ataasiakkaani nunami allami katsorsartittooqarnissaa innersuussutigineqartarpoq. Ersarissumilli oqaatigineqarsinnaanngilaq qassit nunani allani katsorsartinneqarnissaminnut innersuunneqarsimanersut. Aammattaaq ersareqqissaanik kisitsisitaqartinneqanngillat qassit namminneq akilerlugu katsorsartissimanersut imaluunniit sulisitsisuminnit akiliunneqarsimanersut. Assersuutigineqarsinaavoq Nuummi Qaqiffimmi 2009-mi katsorsartittunit 89-iusunit 13-it taamaassimasut. 2010-milu 45-uusunit aqanillit taamaassimapput.

Kalaallit Nunaanni katsorsaanerit amerlanersaat Katsorsaavimmit Qaqiffimillu ingerlanneqarsimapput.

Ataani takussutissiami tabel 2-mi ersipput inuit qassit 2009-mi aamma 2010-mi sapaatip akunnerini arfinilinni, imaluunniit sapaatip akunnerini qulingiluani katsorsaavinni katsorsartittarnerit naammassimagaat. Kisitsisini ilaatinneqarputtaaq inuit kommuunimit katsorsartinnissamat innersuunneqarsimanngitsut.

Tabel 2

	2009	2010
Katsorsaavik	75	49
Qaqiffik	125	175
Katinnerat	174	250

Katsorsaanermik ingerlatsivinni ilaqutaasut 100-t 200-llu akornanni amerlassuseqartut ukiut tamaasa katsorsarneqartarput. Namminersortutut katsorsaasumit ilaqutaasut ukiumut 100-t missaat katsorsarneqartarsimapput.

Qaasuitsumi aamma Qeqqani katsorsagassat namminersortutut katsorsaasumut innersuunneqartarput, katsorsaasartullu taassuma agguaqatigiisillugu ukiumut katsorsaasarneri 15-20-upput.

Innersuussisarnermi periaasiusartut

Innersuussisarnermi kommuunit tamarmik inuup katsorsarneqarnissaminut kajumissusaa pingaaruteqartutut isiginiartarpaat. Tassani aamma peqataarusussuseqarneq, ilaqtanin tapersorsorneqarneq, inuullu nammineq qanoq isummenera pingartinneqartarput. Kommuunit tunngaviumik periaaseraat pineqartoq nammineerluni katsorsartinnissaminut kissaateqarnerminik saaffiginninnissaa. Ataatsimut periaasit atorneqarpoq sullissisartup nammineq nalilissagaa inuup atonerluinermut katsorsartinneq naammattumik kajumissuseqarluni naammassisinnaaneraa, katsorsartinnissamat innersuunneqarneq aningaasalerneqarnissaalu suli pitinnagit.

Inuit katsorsartinnissaminik aningaasatigut taperneqarnissaminik kissaataannut kommuunit piumasaqaataasartut assigiinngissitaqaat, tamannalu aamma pissutaqaataavoq qinnuteqarsimasut atonerluinermut katsorsartinnissamat tapertissimasut amerlassusaannut.

Qeqqata Kommuniani atonerluinermik katsorsartikkusuttunut piumasaqaataasutuaavoq pineqartup aalajangersimasumik suliffeqannginnissaa. Pineqartoq aalajangersimasumik suliffeqarpat naatsorsuutigineqakkajuppoq sulisitsisup katsorsartinneq akilissagaa. Piffissami 2007-2010-mut, suliffeqanngitsut atonerluinermik katsorsartinnissamat qinnuteqarsimasut tamarmik taperneqarnissaminut akuerineqarput.

Kommune Kujallermi katsorsartikkusuttut kajumissuseqarnertik takutinniarlugu qaammatip ataatsip ingerlanerani pingasoriarlutik AA-mi ataatsimiinnerni peqataanissaat piumasaqaatigineqarpoq, atonerluinermik katsorsartinnissaminut aningaasatigut taperneqassagunik. Inunnik isumaginninnermi siunnersortasup oqaloqatigiittarnerit aammalu atonerluinermik katsorsarneqarnissamat aningaasatigut taperneqarnissaq ingerlatarisarpai. Ataatsimiittarnerit kinaassutsimik isertuussiffiunerat pissutigalugu inunnik isumaginninnermi siunnersortip ataatsimiinnerup qanoq ingerlasimaneramik pineqartoq aperisarlugu peqataasarnera "nakkutigisinnaavaa".

Kommuneqarfik Sermersuup atonerluinermik katsorsartinnissaq aatsaat aningaasatigut tapersiiffigisinnaavaa katsorsarneqartussap nammineerluni imaluunniit suliffeqarsimaguni sulisitsisuata katsorsartinnissaq akilersinnaanngippagu. Innersuussisarneq oqaloqatigiinnermik toqqammaveqarpoq,

tassanilu inunnik isumaginninnermi siunnersorti katsorsartittussarlu iliuuserisassamik siumut isumaqatigiissusiortarput. Inunnik isumaginninnermi siunnersortip Qaqiffimmit imaluunniit Katsorsaa-
vimmit katsorsaasartoq peqatigalugu atonerluisuusup katsorsartinneqarnissamut, inuttullu ineriartuutiginnaasaminut naammattumik kajumissuseqarnera nalilersussavaa, katsorsartinniartullu angerlarsimaffiminni meerartallit salliutinneqartarlutik. Suleriaatsit assigiinngiiaalaarput, katsorsarne-
qartussap kommuunimi sorlermi najugaqarnera apeqqutaalluni.

Qaasuitsup Kommuniani sullissap atonerluinerminik unitsitsinissaminut nammineerluni kajumissuse-
qarnera piumasaqaataasarpog, namminerlut ilaqtanulluunniit pitsaannerusoq eqqaarsaatigalugu, piumasaqaataasullu soorlu sulisitsumit salliutinngit. Periutsitut atorneqarnerpaajuvoq sullitap katsor-
sartinnissaminut aningaasatigut taperneqartarnera, ilaqtasut katsorsarneqareernerisa kingorna. Eqqarsartaatsimikkut nappaatilinnut atonerluinerlut katsorsartinneqarnissaq neqeroorutaaneq
ajorpoq. Inunnik isumaginninnerlut siunnersortit, inunnik sullissinnermi ikiortit, peqqisssaanermullu ikiortit, imaluunniit siunnersuinnermi ikiortit, sullitamat attaveqaataasarpog, katsorneqarnissaannullu
akuersisartuullutik.

Atonerluileqqittarneq

Paasissutissanik tigussaasunik pigisaqartoqangilaq katsorsartereersimallutik atonerluinerlut tassunga allamulluunniit utersaartartut pillugit. Aaqqissuussamik nalunaarsueriaatsimik
pigisaqartoqangilaq, sullitap katsorsartereernermi kingorna qanoq inissisimaneramik, kommunilli naliliinerat malillugu 20-t 40%-illu akornanni atonerluinerlut ukiup siullup ingerlanerani
utersaaqqittarnerat naatsorsuutigineqarpoq.

Ataani takussutissiami erserpoq inuit qanoq amerlatigisut katsorsartinnermik aallartissimanersut naammassinnissimanersullu, taakkulu akornanni kommunit naliligaat aallaavigalugit atonerluinerlut
utersaaqqissimasut.

Tabel 3

Ukioq	Killiffik	Qaasuitsup	Sermersooq	Qaqortoq (Kujalleq)	Qeqqata	Katinnerat
2010	Aallartittut	161	34	0	7	202
	Naammas- sisut	136	4	0	7	147
	Utersaartut	32	6	0	4	42
2009	Aallartittut	167	50	4	12	233
	Naammas- sisut	141	2	4	12	159
	Utersaartut	40	1	2	8	51
2008	Aallartittut	115	16	0	6	137
	Naammas- sisut	107	1	0	13	121
	Utersaartut	15	1	0	9	25

Kommunit naliliinerat aallaaveqarput ukioq taanna sullissanik oqaloqateqartarnermik, tassanilu erser-
sinneqarpoq qassit atonerluinerlut utersaaqqissimanersut, katsorsartinnerup qanga ingerlanne-
qarsimanera apeqqutaatinnagu.

Katsorsaanermik ingerlatsiviup Qaqiffiup nalilerpaa, iluatsittumik katsorsartittut atonerlueqqilersullu
agguataarlugit nalilissagaanni, pingajorarterutaat ataaseq iluatsittumik ingerlasartut, pingajorarterutaat
ataaseq atonerlueqqilertarput katsorsarteqqinnissamillu qinnuteqartarlutik iluatsittumik angusaqar-
fiusumik, pingajorarterutaalu ataaseq atonerlueqqilertarput katsorsarteqqinnissamillu qinnuteqaqqis-
sanatik. Taakkuli uppersaatigisinnaasaannik kisitsisinik pigisaqartoqangilaq. Qaqiffiullu paasissu-
tissiissutigaa namminneq 2010-mi ataaseq katsorsaaqqissimallugu 2009-milu soqarsimanngitsog,

taakkualu kisitsisit ersersippaat pingajorarterutaa ataatingaatsiaraat. Katsosaavimmiilli uniinnartartut annertunerarneqarput, qanorli amerlatiginerinut kisitsisinik pigisaqarani.

Atornerluileqqinnermut tunngavilersuutaasut

Kommunit aaqqissuussamik nalunaarsuineq atunngimmassuk katsorsartereersimasut qanoq ingerlanerinit tunngasunik atornerluileqqinnermut pissutaasut ersarissarneqarsinnaanngillat. Taamaattorli Qaasuitsup Kommuniata aamma Kommuneqarfik Sermersuup nalilerpaat atornerluileqqinnerluiaannaanermut pissutaasinnaasut annertusisartut katsorsartittoq najugaq sungiusimasani qimallugu katsorsartippat.

Taamatuttaarlu Katsosaavimmit misigineqarpoq kommunit inunntut isumaginnittoqarfiinit innersuussat atornerluinermut utersaaqqinnerusartut. Tamatumalu kajumissuseqannginnermik peqquteqarsinnaanera naliliutaasinnaasoq.

Qaqiffik isumaqarpoq imigassamik atornerluineq inuuniarnermi atugarisat aallaaviginagit nappaataasoq, atornerluinerli kisiat nappaatip aallaaviatut isigineqarluni.

Siunissami katsorsaasarnissanik neqeroorutit

Nalinginnaasumik

Atornerluinermik katsorsaaneq misilittakkat tunngavigalugit, aammalu immikkut ilinniagaqarsimasunik sulisoqarnikkut, ingerlanneqartassaaq.

Atornerluinermik katsorsaaneq marlunnik immikkoortortaqaqpoq: piumasuseqarneq tunngavigalugu aammalu eqqarsariartaaseq pissusilersoriaaserlu tunngavigalugit.

Piumasuseqarnermut tunngatillugu anguniarneqassaaq atornerluisup aanngajaarniutinik atuinermi allanquinissaanut aalajangernissamut ikiorneqarnissaa, tulliuullugulu inuunerminik allanngortitsiniarnerani kaammattorneqarnissaa, aalajangernerup tamanna kingunerimmagu. Taamaattumillu atornerluisup nalorninera immikkut tappiffiginiarneqartariaqarpoq, imminut ileqqulersuutiminut naleqqiullugu, pingaarnerutillugulu piumasuseqarnerata attatiinneqarnissaa.

Uppernarsaatissaqartinneqarpoq:

- Pissutigisanik ujartuineq aallaavigalgu katsorsaasarneq, killiimmik sunniteqartoq, immikkut katsorsaariaatsit atussagaanni
- Pissutigisanik ujartuineq aallaavigalugu katsorsaasarneq, katsorsaanerit allanit siulliullugu atornerqaruni, katsorsaaitut atornerqarnermini, ataatsimut katsorsartinnerup pitsaasumik sunniteqarneranik annertusaasuusoq
- Suliniutit kaammattusaarinermit imaqqartinneqartut, imigassamik atuisunut inooraatsiminnillu allanquinissaminut nalornisunut tulluunerusut

Paasisutissamik aallerfik: MTV, Sundhedsstyrelsen, 2006

Katsorsaanermit, eqqarsariartaatsimut pissusilersoriaatsimullu tunngasortaani imaritinneqarput imigassamik atueriaaseq, imigassamik atuinerup nalaani avatangiisit imernermit kajungilersitsisinnaasut sakkortusaasullu, avatangiisinilu pissutsit allat nalunaarsornissaat. Eqqarsariartaatsimut pissusilersornermullu tunngasunik imalinnik katsorsaariaatsinik arlalippassuarnik qinigassaqaqpoq, tamarmilli tunngavimmikkut qulaani taaneqareersut imarereerpaat. Siunertaavoq atornerluisup ileqqulersuutiminik allanquinissaanik kaammattornissaa, taamaalilluni atornerluinertaqaqngitsumik inuunermit kissaateqarnera anguneqarsinnaanngorlugu.

Katsorsaanermit aallaaviussapput katsorsartittup eqqarsarsinnaanera, immikkoortiterisinnaanera, takorluuisinnaanera, ilinniarsinnaassualu. Katsorsaanermit ilaatinneqassapput sungiutiinnarsimasat allanngortinneqarsinnaanerat, aammali inoqatit akornanniissinnaaneq, pingaarnertulli ingerlanniarneqassaaq katsorsartittup piviusorsiorsumik, nalinginnaasumik, umeruisinnaassuseqartumillu eqqarsarsinnaanera, pineqartoq pitsaanagerusumik iliuseqarsinnaanermigut misigissutsikkullu toqqissisimanerusumik periuseqarsinnaanngorlugu, taamaalilluni pineqartoq aanngajaarniutinik

atuisuujunnaarnissaanik angusaqartillugu imaluunniit killilimmik atuisunngortillugu. Katsorsaanerup iluaniissinnaapput uippakajaannginnissamat sungiusaatit, takorluukkat ersarissarsinnaanerini sungiusaatit, attaveqartarnermik sungiusaatit, allarluinnarnik isikkuliilluni naammassinnissinnaaneq, angerlarsimaffimmilu suliassanik sungiusarneq.

Uppemarsaatissaqartinneqarpoq:

- Eqqarsartaatsikkut ileqqulersomikkullu aallaveqartunik katsorsaasernerit kinguneqartuartaupput, imigassamik atuinermik milliliisut, peqateqarsinnaassuseqarnermillu pitsaaningortitsillutik
- Tunngaviusumik piginnaasanik sungiusarneq pitsaasoq, qaninneq ungasinnerusorlu eqqarsaatigalugit, imigassamik atuineq annikillissinnaammagu
- Tunngaviusumik piginnaasanik sungiusarneq, atorneqarsinnaasoq, atuiunnaavinnissaq killilimmillu atuinissaq anguniagassatut siunniunneqarsimappat
- Imminut aqussinnaanermik sungiusarneq; atuinermik annikillilinnissamik, taama siunertaqartoqarsimappat, naammaannartumik sunniuteqartartoq

Piumalersitsineq aamma innersuussineq

Salliullutik sullissisut

Kommunini salliuullutik sullissisut tamarmik, inunnik atornerluisunik taakkuluunniit ilaqutaannik naapitsisut, piginnaasaqarfigisariaqarpaat ajornartorsiutaasup suuneranik ersarissaasinnaaneq, taannalu tunngavilersuutigalugu kommunimi sullissivimmuut tulluurtumut innersuussillutik. Tassani eqqarsaatigineqarpoq kommunimi sullissisut, ilaqutariinnik katsorsaasut, peqqinnissaqarfik aammalu atuariit. Pingaartumillu sulisut meeqqanik sullissisut, immikkut nalunaartussaataasut, piginnaanernik taakkunanga pigisaqarnissaat qulakkeerneqassalluni.

Salliullutik sullissisut inersimasunik sullitaqartut aammalu meeqqanik inuusuttunillu sullissisut piginnaasanik ineriartornissamullu tulluuttunik pikkorissarnissamat neqeroorfigisariaqarput, aammalu maleruagassanik paatsoorneqarsinnaanngitsunik suliaqartoqartariaqarpoq, suleqat, sullitaq ilaqutaasoq allalu ilimatsaanneqarpata atornerluisuusut.

Sullissisarnerit ingerlariaasii

Kommunit ataatsimoorussamik sullissinerminni pitsaanerpaamik innersuusseriaatsinik atuilersittariaqarput, tassuuna kaammattuineq aammalu nalunaarsukkat ersarissut patajaallisarniarlugit. Sullisseriaatsimi pitsaanerpaami qularnaarneqassaaq, sullitap katsorsarneqarmini pitsaanerusumik nammassinnissinnaanera, suliniutit, ataqatigiissumillu uuttorneqarsinnaanerisa qulakkeernissaat, suliniutillu naatsorsuutigisanut sanilliullugit pitsaanerpaamik sunniuterqarsinnaanngorlugit. Pitsaanerpaamik suleriuseqarnerup innersuisarnermi suliat kommunini ingerlanneqartartut kinguneqartillugit ilaatigut makkuninnga imaqqassasut:

- Sullitap kajumissuseqarnera paasissallugu sanngisarlugulu
- Sullitap katsorsartinneranut iliuusissani ingerlaavartumik pilersaarutit malinnaatinnissat/ nutartarnissaat suliarineqassaaq, ilanngullugit:
  - Siunertap allaaserinera, imarisaa, aamma katsorsartittumut, ilaqutaasullunullu anguniakkatut suliniutit allaaserineqassapput
  - Katsorsartereernerup kingorna iliuusissanik pilersaarusiorneq

Illoqarfinnissaaq tamani immikkut oqaloqatigeeriaatsimik aammalu katsorsartittarnermik piginnaanilimmik sullissisartoqassaaq. Sullissisartunik qulaani taaneqareersunik piginnaanilinnik pilersitsisoqarsinnaavoq, pingaarnerpaavorli suliassat inunnit immikkut ittumik piginnaanilinnit suliarineqartarnissaat, kiisalu aamma suliat ingerlanneri ataatsimoorfeqassasut, ataqatigiissarinikkut, sunniuteqarnermikkut, nalunaarsuinikkut aammalu malittarineqarnermikkut.

Sullissisup/suleqatigiissitat sullitap katsorsartinnissaa piareersassavaat ataqatigiissaarlugulu, makkua ilanngullugit:

- Sullitamik kaammattuilluni oqaloqatiginnittarnerit, sullitaq saaffiginninniarpat
- Iliuusissanik pilersaarusiornerni ikiuutissanik imaluunniit pilersaarusiornermut toqqammaviu-sussanik paasiniaaneq, pilersaarusiornissaq siunertaralugu

- Suliassanik toqqammavilersuineq aamma iliuusissanik pilersaarusiomeq
- Sullitap kaatsorsartinnerata nalaani katsorsartereerneratalu kingorna suliassanik isumaginnineq
- Kaammattoqatigiikkuutaanik ataqatigiissitsineq suleqatigiinni oqartussaasoq peqatigalugu
- Piffinni sulisunik ilitsersuisinnaaneq, atornerluinermik ilisimaarinnittumik katsorsaasumik/suleqatigiissitanik, sulisoqarfiusuni.

Suliassanik toqqammavilersuineri assigiiaarnerusumik ataqatiinnerusumillu suliaqartarnerit qulanaarniarlugit "sulanik toqqammavilersueriaaseq" aallaavittut atorneqarsinnaavoq, taamatullu suliaqarnerup nassatarissavaa suliassat tulleriiaarnerinik ivertiteriikkanik malitaqarneq. Tassunga assersuutitut ilanngussaq 4 takuneqarsinnaavoq. Aammattaaq pissusissamisussaaq iliuusissanik najoqqutassanillu suliaqarneq, sivikinnerpaamik ukiumi ataatsimi nalinginnaasumik malinnaanissamik qulakkeerisunik.

Katsorsaanneri katsorsaareernerullu kingorna neqeroorutit

Nakorsaatinik katsorsaaneq (Antabus)

Peqqinnissaqarfimmit antabus atorlugu katsorsaasarnerit suli neqeroorutigineqarput.

Ornigullutik suliartortartut

Kommuunit tamarmik ornigullutik suliartortartunik sulisoqartitsissapput, taakkulu tassaassapput katsorsaasartut 1-2, qitiusumik paasissutissanik eqiteriffimminngaanneersut, kiisalu kommuunimi tassani sullissisartut.

Ornigullutik suliartortartut, illoqarfimmiinnerminni nunaqarfimmiinnerminniluunniit ilaqutariinnik/qanigisaasunik atornerluinermik katsorsaannermik ingerlatsisassapput. Peqatigitillugu piffimmi sulisuusut iltsersorneqartassapput, sullitap katsorsartereernerani eqqortumik iliuusersuutissat qularnaarniarlugit. Aammalu ammaffigineqassaaq ornigullutik suliartortartut, qaammarsaanermik aammalu pinaveersaartitsinermik, innuttaasunut sullissinermillu ingerlatsivinni, suliaqartarnissaat. Ornigullutik suliartortartut angalanissat aalajangersimasumik pilersaarusiorkkat, imaluunniit pisariaqartitsinerit naapertorlugit angalatinneqartassapput.

Kaammattoqatigiiaat aamma ingalassimaartitsineq

Kommuuninit misilittagaqarfigneqalersimavoq kaammattoqatigiiaani iliuuseqartarnerit, sullitap kajuminneranik, atornerluinertaqanngitsumillu inuuniarneranut, iluaqutaalluartut. Kaammattoqatigiikkuutaani misilittagarilersimasat eqqartorneqarsinnaapput, namminerlu ajornartorsiutigisat, taakkulu nukisaraqarfigniarneri, akuersaarneqarsinnaanngortarlutik.

Illoqarfinni nunaqarfinnilu tamani, periarfissaasut naapertorlugit, kaammattoqatigiinnik allanillu inuit naapeqatigiiffigisinnasaannik, imerunnaarnissamik kajungernerup tapersersorneqarfisinnasaanik sanngisaatigisinnasaanillu periarfissaqartariaqarpoq. Kaammattoqatigiit aamma immikkoorutillit, imerunnaqqammisut, sumiginnagaanermik aammalu kinguaassiuutitigut atornerlugaanermik nalaataqarsimasut, imaluunniit inunnut atornerluinermik qaangeerusuttunut tapersersuutaasinnaasut pigisariaqarput. Kaammattoqatigiit pilersinneqarsinnaapput sumiiffimmi periarfiusinnaasut naapertorlugit, soorlu piffimmi inuttussuseq aallaavigalugu, aammalu pisariaqartitsinerit qaangiinneqarsinnaanngitsut aallaavigalugit.

Kommuuninit kaammattoqatigiiaat ataqatigiissaarneqarnerat malittarineqarnerallu isumagineqassaq, sapaatip akunnikkuutaartumik sullissat qanoq ingerlanerat, peqataasarnerallu malittarineqartassalluni. Kaammattoqatigiiaat akunnerminni siuttoqassapput, pisariaqartinneqarpallu sullissisumik imaluunniit katsorsaasumik ilaqartinneqarsinnaallutik, tamannalu assersuutigalugu oqarasuaatikkut qarasaasiatigul-

luunniit toqqaannartumik peqataatitsinikkut, illoqarfimmut nunaqarfimmulluunniit, aaqqiiffiqeqarsinnaavoq. Naapeqatigiiffimmik kaammattoqatigiinnilluunniit pilersitsisoqarsinnaanngippat, tamanna immikkut ittumik aaqqiiffiqeqassaaq, sumiiffimmi ingerlatsivittut periarfiusinnaasut suleqatigalugit. Assersuutiqeqarsinnaavoq sullitap isiginnaarutit toqqaannartut atorlugit kaammattoqatigiinni peqataatinneqarsinnaanera, sullissisumit oqarasuaatikkut tapersorsorneqarsinnaavoq ilitersorneqarlunilu, imaluunniit piffimmi suleqataasumit sungiusartitamit sapaatip akunnikkuutaartumik oqaloqateqarsinnaalluni. Sullitaq arnaaguni angutaaguniluunniit atornerluinermik qimatsinissaminut kajumissuseqalerneraniit kaammattoqatigiinnut innersuunneqassaaq. Tassalu taamaalilluni kaammattoqatigiinnut ilaasalissaaq, katsorsartinnissani sioqqullugu aammalu katsorsartereernermi kingorna. Sullitaq katsorsartereernermi kingorna kaammattoqatigiinni peqataasassaaq, sullissisumillu oqaloqatiginnittarnerni malitsigitinneqartuni peqataasassalluni. Sullissisup sullitami katsorsartinneqartut iliuusissanik ingerlaavartumik pilersaarutit malinnaatinnissaannut/nutartertarnissaannut suliaqarnerminut atatillugu naliliffigissavaa, sullissami qanoq siviutisumik malitsigitillugu suliniutinut katsorsartereernermi kingorna peqataasassanersoq. Sullissat piimassuseqarlutut, assersuutigalugu sullitanut allanut arlaleriarlutik atornerluisuunerminnut katsorsartissimasunut naleqqiullugit, katsorsartereernermi kingorna, suliniutinut malinnaatinneqarnissaminnik annikinnerusumik pisariaqartitsippat. Sullissisup sullitalu akunnerminni nalilersinnaavaat, katsorsartereernerup kingorna atornerluinermik ingalassimaarutaasinnaasunik suli pisariaqartitsisoqassappat, soorlu ilaqutariit katsorsarneqarsinnaanerannik tapersorsorneqarnissaannillu, taakkua pilersaarusiimut ilanngullugit tapiliunneqarsinnaappat.

Sullissanut amerlanerpaanut atuutinneqakkajuppoq ukiumik ataatsimik siviussusilimmik pingitsoorani suliniutinik malitseqartitsinerminik iliuuseqartitsineq, taakkulu kaammattoqatigiinnut peqataanikkut pisinnaapput aammalu ingalassimaartitsiniarnerminik sullissisumik oqaloqateqartarnikkut pisinnaallutik. Aammattaaq sullissisup sullitami, ukiut pingasut ingerlaneranni akuttunngitsumik malinnaanermit, imigassamik atuiunnaavissimaneranut malinnaasinnaavoq. Tassuuna sullitaq imigassamik atuiunnaavinnissaanik taperserneqarsinnaavoq, aammalu suliniutinut sunniuteqarnerisa pingaarteqarluninartumik takussutissaqartilernissaa qularnaarneqarsinnaalluni. Tamatuma kingorna sullitaq sullissisuminut attaveqanissaminut nammineq iliuuseqarsinnaanngussaaq, attaveqarfiginissaa nammineerluni pisariaqarsoriguniuk.

Iliuuseqarfigisassanut immikkut ittunut neqeroorutit

Inuusuttuaqqat 13-iiit 18-inut ukiullit imigassamik aamma/imaluunniit hashimik ajornartorsiuteqartut amerliartortut malunnarpoq, taamaattumik taakkununga immikkut ittunik iliuuseqarnissaq pisariaqarpoq.

Paasissutissanik eqiterivimmut attuumassutilimmik, inuusuttunut inuuniarnermikkut ajornartorsiuteqarlutik atornerluisunut naatsorsuussamik, unnuisarfimmik pilersitsisoqassaaq.

Unnuisarfik atornerluinermik inuunilinnut 15-25-t tikillugit ukiulinnut, ilaqutariinnit torersumik inuuniarnerminni nukissaqarfiunngitsunit, aammalu allanut inissinneqarsinnaanerminik periarfissaqanngitsunit, immikkut tulluussagaassaaq. Inuusuttullu unnuisarfinni pissavaat:

- Sungiusaatit, misigissutsitigut ajornartorsiutinut tunngasut, tassunga ilanngullugu sullitap atornerluinera
- Sulisut oqaloqatigeeriaatsinik sammisaqartitsissapput
- Unnuisarfimmiitinneqarnerup siviussusaa sullitap pisariaqartitsineranik aallaaveqassaaq
- Suliffeqarfinnut imaluunniit ilinniagaqarfinnut ikaarsaartitsineq, sumiiffimmi ilinniagaqarfiiit suliffeqarfiillu aqputigalugit
- Sullitap 30-nik ukioqalernisaata tungaanut unnuisarfimmut attaveqarsinnaanerminik periarfissaqartitsineq

Taamaattumik pilersitsinikkut najugaqartitsinerup nalaani kingornalu unnuisarfiup kommuunillu akornanni suleqatigiinnissamut, sorliillu sunik qanoq iliuseqarnissaanut maleruagassiortoqassaaq. Najugaqareernerup kingorna immikkut eqqarsaataavoq najukkamut uternissamut pilersaarusionerq kiisalu iliuusissatut aallarnerneqartunut malinnaaneq.

Tarnimikkut artornartumik nappaatillit atornerluinermillu inuunillit katsorsarneqartarnerat

Tarnimikkut artornartumik nappaatillit atornerluinermillu inuunillit katsorsarneqartarnerat ingerlatsiviata ataani inissisimasumik neqeroorfigineqassapput. Neqerooruteqarneq kommuunit suleqatiginerisigut aallarnisarneqassaaq, inuttaqartinneqassallunilu suleqatigiittussanik, atorfeqarnertik tunuliaqutaralugu assigiinngitsunik piginnaaneqarfilinnik, atuunnerminilu immikkut ilinniagaqarsimasunut suleqatigiiffiussalluni, tarnikkut katsorsaasernerup akisussaaffeqarfiata ataani inissisimasusaaq. Suleqatigiit tassaassapput inuit immikkut ilinniagaqarnermik tunuliaqutallit, tarnikkut katsorsaariaatsip iluani, tassaassallutillu tarnip nakorsaa immikkut iliniagalik, peqqissaasoq tarnikkut katsorsaanermit eqqarsariartaatsikkut katsorsaasoq, nakorsaq imaluunniit tarnip nakorsaa sullissaqarfimmini sullinniakkaminut sungiusaanermik immikkut ilinniarsimasooq, kiisalu allat tarnikkut katsorsaanermit ilinniagaqarsimasut. Sullissinermit ilinniagaqarsimasut soorlu inunnik isumaginninimik siunnersortit, innarluutilinnik sungiusaasut, inunnik isumaginnittut il. il. aamma suleqatigiinnut ilaatinneqassapput. Suleqatigiissitat suliassat uku kivinniartussaavaat:

- Nakorsaasersuinikkut katsorsaaneq
- Sullitassat pillugit paasiniaanissat
- Psykologi atorlugu nappaatinik katsorsaaneq inunnet annertuumik tarnimikkut nappaateqartunut allaassuseqartunulluunniit
- Suliniutit inuuniarnermut tunngasut malinnaaviginerat, suliqaartitsinerit, ulluinnarni inuuniarnermut aammalu inuuniarnermut tunngassutillit allat.

Kommuuni aqqutigalugu neqeroorutigineqarsinnaasut allat

Atornerluinermik katsorsaanermit ilassutitut pisariaqartinneqarsinnaasut tassaasinnaapput inuuniarnermit suliniutit, pineqartup imigassartornani inuusinnaaneramik qulakkeerinnissinnaasut.

Kommuunit najugaqatigiiffinnik² pilersitsillutillu ingerlatsissapput, sullitanut tulluussakkanik, kommuuninillu taakkua nalilerneqarput immikkut tapersiisinaanermikkut atorluarneqarsinnaassuseqarnerat, atornerluinermik unitsitsinnaanermit. Najugaqatigiiffinni makkua suliniutaapput:

- Qanittumik akulikitsumillu sullissisumut attaveqarsinnaaneq
- Suliffeqalernissamut ikaarsaarnissamut siunertalimmik ilinniagaqarnermik aammalu piukkunnarsarnermik neqeroorutit

Sullitassatut anguniakkat marluupput, najugaqatigiiffinni taamatut ittuni sullinneqarsinnaasut, tassalu inuusuttut atornerluisut atornerluisullu aappaqanngitsut. Innuttaasunik misisuisimanerit naaportorlugit atornerluisut ilarpasui tassaapput angutit aappaqanngitsut utoqqaasat, taakkulu sullisissallugit piukkunnaateqarnerpaanut ilaapput. Taamaattorli kommuunit namminneq nalilissavaat najugaqarfinni kikkunnik sullissinissartik.

Suliniutissat allat

Qulaani neqeroorutaasut nammaginangitsutut kommuninit nalilerneqassagaluarpata, pineqartup qanoq atugarisai aallaavigalugit kommuuni nammineq suliniutissanik pisariartinneqartunik aallarnisaa-sinnaavoq. Tassalu ilaqutariinni ajornartorsuutit, naartuliaarnerit, suliffissaaleqineq aammalu misigis-

---

² Kommunit najugaqatigiiffiit taaguusissavaat najugaqatigiiffinnut allanut, soorlu innarluutillit najugaqarfiinut, paarlaanneqarsinnaajunnaarlugit.

sutsitigut ajornartorsiutaasinnaasut pisariaqartissinnaavaat qanimut ingerlaanartumik sungiusaanernik suliaqarneq.

Ilisimasat eqiteruffiat

Nuna tamakkerlugu atuuttussamik ilisimasaqarfimmik pilersitsisoqassaaq, inuttalersorneqassallunilu immikkut tulluuttunik ilisimasalinnik, katsorsaasunik allanillu. Ilisimasaqarfiup ingerlaavartumik sulianik nakkutiginninneq, naliliisarneq kiisalu katsorsaanermit suliart ineriartortinneqarnerat akisussaaffigissavai, tassanilu aamma qulakkeerneqassalluni pitsaanerpaamik periutsit nunamit naminermi, nunallu avataaneersut, atorneqarnerini ingerlariaqqitsinerit. Taamatuttaaq aamma katsorsaasut ilisimasaqarfimmit atorfeqartinneqartut kommuunip sullissisui peqatigalugit ornigullutik katsorsaa-sartunut, ilaqtariinnik/qanigisanillu ilinniartitseqqittarnernik aamma katsorsaanermit suliaqartartunut sumiiffimmi ilaatinneqassapput.

Ilisimasaqarfiup suliassai tassaassapput:

- Katsorsaanerit ornigullutik katsorsaasartunit ingerlanneqartut
- Paasissutissanik katersaqarneq, soorlu ass. nalunaarsukkat aamma sumiiffinni nalilersukkat allattuiffiit
- Ilisimalikkanik katersineq aammalu ingerlatitseqqinneq
- Katsorsarneqarnermut neqeroorutinik nalilersuineq
- Katsorsaasunut sullissisunullu siunnersuinerit

Ilisimasaqarfik siulersuisunit aqunneqassaaq, Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfimmit akisussaaffigineqassalluni, sinniisoqassallunilu kommuninit, Namminersorlutik Oqartussanit, KANUKOKA-mit kiisalu aamma inunnit immikkut piginnaanilinnit, assersuutigalugu politiiniit, pinerluttaalisitsisunit kiisalu tarnimikkut nappaatillinnik sullissisunit.

Ilinniartitaaneq

Ilinniartitaaneq pingaaruteqarluinnarpoq taama aqqissuussinissamik suliniuteqarnissanillu piviusunngortitsinissanut, nalunaarusiami matumani saqqummiunneqartunut. Aqqissuussinerup iluani tamarmik pingaaruteqarput; salliullutik sulisorisat, sullissisut aammalu innersuussisartut, kiisalu atonerluisunik katsorsaasartut aammalu siunnersuisartut.

Ajornartorsiutit atonerluinermik aallaavillit sapinngisamik piaartumik maluginiarneqartassapput, taamaalilluni ajornartorsiuteqartoq, taassumalu ilaqtai, piaartumik ikiorneqarniassammata. Tassani pisariaqartinneqarput sulliviit innuttaasunik sullitaqartut, nalinginnaasumik sulisut, soorlu inunnik isumaginninnermik suliaqartut aamma atuarfinni sulisuusut, suliannut atatillugu sullitaminni atonerluinermik ajornartorsiutinik aallaavilinnik, napparsimasunik ilaqutaannilluunniit, tappinnerullutik isiginiarnerunerat. Ilaqtariit iluanni imigassamik atonerluineq immaqa meeqqat sumiginnaga-sarnerannut pissutaaqataanerpaajusarpoq, taamaattumillu ajornartorsiutit atonerluinermik aallaaveqarsinnaasut, meeqqanut inuusuttunullu sunniutaat, annerusumik tappiffigineqarnissaat pingaaruteqarluinnarpoq.

Innuttaasut katsorsarneqarnissamut, neqeroorutinullu allanut, periarfigisinnaasaat tamanit ilisimarineqartariaqarput, aammalu pisortaqarfimmut ersarillutik: peqqinnissaqarfimmi, pinerluuteqarsimasunik sullissinermi, suliassaqartitsinermi, inunnik isumaginninnermi, meeqqanik ilaqtariinnillu sullissinermi, kiisalu ilinniartitaanerup iluani. Tamannalu aalajangersimasumik periaaseqarluni, sullissivinni taakkunani sulisunik piukkunnarsaaneq aqutigalugu ingerlanneqarsinnaavoq.

Atonerluinermik katsorsaanermit, ilaqtariinnik/qanigisanik ilinniagaqartitsinermi, kiisalu innersueriaatsini, aammalu katsorsaareernerup kingorna suliniutinik aallutaqarni, paasissutissat ilisimasallu

tutsuignartut, atonerluinermut kiisalu aammalu katsorsaariaatsinut ilisimasaqalernissamut tunngasut pisariaqartinneqarput, kiisalu aamma atonerluisoq imaluunniit taassuma ilaqutaanik ikiuisinnaanermut piginnaanerit pigisariaqarlutik. Katsorsaaneq eqqarsaatigissagaanni pingaaruteqarluinnarpoq, katsorsaanerit periutsinik uppernarsarneqarsinnaasunik toqqammaveqarnissaat, kiisalu aamma pisariaqarluinnarpoq katsorsaanerit ingerlaavartumik ineriartortinneqarnissaat, ilisimatusarnermi angusat kingulliit toqqammavigalugit.

Tulliuttuni erserpoq pikkorissarnissat aamma ilinniartitaanerup ingerlanngi sorliit innersuussutigalugit ingerlanniarneqarsinnaasut.

Salliullutik sullissisut ilinniagaqarnissaannut suliniutit

Tassa imaakkajuppoq salliuullutik sullissisut, tassalu assersuutigalugu, inunnik isumaginnittoqarfinni, napparsimavinni, paaqqutarinniffinni, atuarfinni assigisaannilu sulisuusut paasinneqqaartartut, sullitap, angajoqqaap, napparsimalluni uninngasup, atonerluinermut pissusilersuutitut assingusunik iliuuseqarnerata maluginiarneratigut. Taamaattumik saliullutik sullissisut piginnaanerisariaqarpaat atonerluinermik ajornartorsiutaasinnaasunik assigiinngitsunik immikkoortitsinnaaneq suliqaarsinnaanerlu, taamaalilluni atonerluisuusumut ilaqutaanullu piaartumik akuleruttoqarnissaanik aammalu katsorsarneqarsinnaanermik neqeroorutitik qularnaarinnissinnaallutik. Salliullutik sullissisut imigassamik atuinermik ileqqunngorsimasut allamut sangutinnissaannut piumassuseqalersitsinnaasariaqarput, aammalu kommuunimi innersuussisarfiusunut innersuisinnaassallutik.

Pikkorissarnerit neqeroorutigineqarsinnaapput danskit atonerluisunut katsorsaasarfiit suleqatigalugit. Kingusinnerusumilu ilinniartitaanissamut aamma pikkorissarnissamut neqeroorutaasut Peqqissaanermik Ilinniarfimmi ingerlanneqartalersinnaapput.

Pikkorissaanerit tassaasinnaapput "Innuttaasoq imertillugu" aamma "Kaammattuilluni oqaloqatigiinneq", ullormik ataatsimik marlunnilluunniit siviussusillit. Isiginnaarut atorlugu ingerlanneqarsinnaapput imaluunniit najugaq qimannagu pikkorissaanerusinnaapput, ilinniagaqarsimasut assigiinngitsut illoqarfimmi katersuunnerisigut ingerlanneqarsinnaasut. Taaneqartoq kingulleq innersuukkusunnarneruvoq, tassani assigiinngitsunik ilisimasallit atorluarneqarsinnaaagamik, sumiiffimmilu pissutsit paasinanerusinnaallutik. Pikkorissaat "Innuttaasoq imertillugu" sulinermi atorsinnaalluurtunik paasisitsiivoq atortussiillunilu, sullissisup innuttaasumik naapitsinermini suliaminut atatilugu atorsinnaalluagaanik. Pikkorissaat, kaammattuilluni oqaloqatigiinneq, sulinermi atorsinnaalluurtunik paasisitsiillunilu atortussiivoq, innuttaasup inooriaasianik tulluanngitsunik allannguiniarluni suliqaarnermi, soorlu uani imigassamik atuinermut tunngatillugu.

Inunnut ilinniagalinnut meeqqanillu sullitaqartunut pikkorissarnerit, soorlu "Meeqqat isumassorneqarnermik amigaateqartitat", pinngitsoorani ingerlanneqartariaqarnerat innersuunnarpoq. Pikkorissarneq ullormik ataatic siviussuseqarpoq, imarivaalu meeqqat taappiffigineqassasut, ajornartorsiutaannillu immikkoortitsisinnaaneq, kiisalu aamma ilinniarsimaneq aallaavigalugu meeqqanik inuuneranni ikiuiniarsinnaaneq. Pikkorissarnerup assersuusiorpaa imigassamik atonerluineq meeqqanit qanoq misigineqartarnersoq, pikkorissarnermullu peqataasut periusissanik tulluurtunik, meeqqanik angajoqqaamik imigassamik atonerluinerat pissutigalugu isumassorneqarnermik amigaatilinnik sullissinerminni atorsinnaasaminnik pissarsiaqaatigisinnaavaat.

Danskit atonerluisunut katsorsaasarfiini aamma siviuumik misilittagarineqalersimavoq eqqarsariaataaseq aallaavigalugu hashimik atonerluinermik katsorsaaneq, misilittakkallu taakkua aallaavigalugit hashimik atonerluinermut katsorsaariaatsinik pikkorissaanerit ineriartortinneqarsinnaapput.

Innersuussisarnermi innuttaasunillu sullissisutut sulisut

Sullissisut innersuussisinnaatitaasut piginnaasaqarfigisariaqarpaat atornerluisup atornerluiunnaarnisaminut kajumissusaanik kaammattuineq, suliniutaasussat suussanerinik ersarissaasinnaallutik, sullitamillu katsorsartereernermit kingorna inuunermik atornerluinertaqanngitsumik attassiinnarnissaat qularnaarniassallu. Paasiniaalluaqqaarluni innersuussisarnerit, atornerluisup katsorsartinnissaminut tunngaviusumik pisariaqartitai, ataatsimut naliliinermik toqqammaveqartariaqarput:

- Atornerluinerup suunera atueriaaserlu
- Atornerluisup inuuniarnermini atugai
- Atornerluisup piginnaaneqarnera
- Atornerluisup avatangiisai, soorlu ilaqutaqarneranut tunngassutillit
- Pissutsit immikkut iliuseqarfigisariaqartut, imaluunniit katsorsaaneermut ilanngullugit kakker-saaneqartariaqartut
- Ilaatinneqarsinnaavoq eqqarsariartaatsikkut aallavilimmik ajornartorsiutaasinnaasut paasiniaarnerat, taamaattoqarpallu taakkununga tulluuttumik sullinneqarnissaannik innersuussineq

Innersuussisinnaatitaallutik sullissisut aamma oqaloqatigeeriaatsinik piginnaasaqartariaqarput, suliaqarnerminni kaammattuillutik aamma qaqilerillutik paasiniaanerminni, soorlu aamma katsorsaareernermi malitsigalugu suliniutaasunik aallussinerminni atorsinnaasaminnik.

Innersuussisartunut ilinniarfigisinnaasat pillugit suliniutit

Salliullutik sullissisunut innersuutigineqartut assinginik innersuussisartut aamma pikkorissarneqasapput, kiisalu aamma pikkorissanerit marlunnik immikkoortortallit, imigassamik atornerluinermik katsorsaasoqarfimmik aammalu katsorsaaneermik periutsinik qaammaasaqartitsilersinnaasut, pikkorissarfigineqassallutik.

Pikkorissaneermut peqataanissamut tunngaviusaaq qaffasinnerusumik ilinniagaqarsimaneq, akunnattumik sivilissusilik, inulerinermik, perorsaaneermik, peqqissaanermillu ilinniagaqarsimanermik aallaavilik.

Pikkorissarneq ulluni 6-7-ni ingerlanneqassaaq, qaammatinut pingasuniit arfinilinnut sivilissusilinnut agguataarlugu. Pikkorissarneq immikkoortunut marlunnet avitaavoq:

- Imigassamik atornerluineq pillugu paasisutissiineq kiisalu kaammattuilluni oqaloqatiginnittarneq
- Periutsit allat, unnuisarfinni katsorsaaneq, katsorsaanerit naggaserneqarnerat, pitsaassutsimik inerisaaneq

Imigassamik atornerluinermut katsorsaasartut tunngaviusumik ilinniartitaasarerannut pikkorissarneermi immikkoortut imarisaat ilaatinneqassapput.

Ilinniartitaaneq sapinngisaq naapertorlugu, najugarisaq qimannagu kommuunerujussuarni sisamani tamani ingerlanneqartassaaq, taamaalilluni najukkami ilisimaneqartut atorluarneqarnissaat qulakkerneqassammat. Pikkorissanerit suleqatigiiffissatut neqeroorutigineqarsinnaapput, taamatut suliaqareersut akunneranni, aammalu Kalaallit Nunaanni qitiusumik Peqqissaaneermik Ilinniarfimmit ingerlanneqarsinnaallutik.

Atornerluisunut katsorsaasut

Atornerluisunut katsorsaaneermik suliaqartut tamarmik piginnaanerissavaat:

- Danmarkimi Sundhedsstyrelsen atornerluisunik tunngaviusumik katsorsaaneerani ilinniarsimaneq
- Atuagarsorluni ilinniaqqinneq

- Katsorsaaneermik suliarisanut naleqqiullugu periutsit aalajangersimasut atorlugit siunnersorneqarneq

Katsorsaasungorniarnermik ilinniartitaanermut isissutigineqarsinnaavoq akunnattumik sivissusilimmik qaffasinnerusumik ilinniagaqarsimaneq, inulerinermi, perorsaaneermi imaluunniit peqqissaaneermi, assersuutaasinnaapput isumaginninnermi siunnersortit, perorsaasut, tarnip nakorsai aammalu sulisut peqqissaaneermik ilinniagaqasimasut. Suliassanik ilinniarsimasut taakku piginnaasatik tamatumani saniatigut qaffassarsinnaavaat uku aqqutigalugit:

- Ukiunik marlunnik sivissusilimmik ilinniagaqaaqqinneq.
- Ukiunik marlunnik sivissusilimmik siunnersuoriaatsimik ilinniagaqarneq

Danmarkimi Sundhedsstyrelsimit aqqissuunneqartumik atornerluisunik katsorsaaneermi tunngaviusumik ilinniagaqarneq

Ilinniagaqarneq tunngaviusumik katsorsaasarneq pillugu ilisimasaqalersitsivoq aammalu katsorsaariaatsinik ilisimasaqalernermik sungiusarnermillu imaqarluni. Tunngaviusumik ilinniagaqarnerup Danmarkimi ingerlanneqartartup imarivai ullut pikkorissarfiusut 16-it, arfinilinnik immikkoortallit, qaammatinut arfinilinnut agguataakkat. Ilinniartitaanerup immikkoortuisa tulleriinneri allanngortinneqarsinnaapput, pingasoriarluni atuariartornikkut naammassineqarsinnaanngorlugit. Ilinniagaqarneq neqerooruteqartut Peqqissaanermillu Ilinniarfiup Nuummiittup akornanni suleqatigiinnertut pilersinneqarsinnaavoq, kommuunerujussuarnilu sisamaasuni najugaq qimannagu ingerlanneqartasalluni, taamaalilluni najukkami ilisimaneqartut atorluarneqarnissaat qulakkeerneqassammat. Ilinniartitaaneq arfinilinnik immikkoortoqarpoq:

- Imigassamik atornerluineq pillugu paasissutissiineq
- Kaammattuilluni oqaloqatigiinneq
- Eqqarsariartaatsimut tunngasut aallaavigalugit katsorsaaneq 1
- Eqqarsariartaatsimut tunngasut aallaavigalugit katsorsaaneq 2
- Ilaqutaasunik aamma qanigisaasunik katsorsaaneq
- Periutsit allat, unnuisarfinni katsorsartinneq, katsorsaaneermik naggasiinerit, pitsaassutsimik ineriartortitsineq

Kommuunit tungaanniit kissaataasimavoq imigassamik ajornartorsiutilinnik katsorsaasartut uppernarsaammik akuersissutaateqalersinneqartarnissaat, tamatumani suliamut tunngatillugu ilisimasat anner-tussusissaat tamatumani nutarsaajuarnissaq qulakkeerniarlugit. Uppernarsaammik akuersissutaateqalernissaq siunertaralugu illinniakkat ullumikkut ikittuinaapput, nangittumik ilinniarnullutik sivi-sumik akunnattumilluunniit sivissusilimmik ilinniaqqiffiusut. Qulaani taaneqartut ilinniagaqarneq uppernarsaammik akuersissutaateqalernissamut periarfissiiingilaq.

Eqqarsariartaatsimut tunngasut aallaavigalugit ilinniagaqaaqqinneq

Danmarkimi Sundhedsstyrelsimit aqqissugaanik tunngaviusumik katsorsaaneermik ilinniagaqarsimaneq namminersuutigalugu katsorsaasinnaaneermik ilisimasatigut toqqammaviliinngilaq. Taamaattumik atornerluinermik katsorsaasut tamarmik allagartartaarutaasinnaasunik neqeroorutininik katsorsaaneermi periutsinik inaarutaasumik ilinniartitaassapput.

Ataani takussutissiamiipput ilinniaqqissinnaanerit innersuutigineqarsinnaasut:

Taaguutaa	Imarisaa	Sivissusaa	Ilinniagaqarnissamut piumasaqaatit
Katsorsaariaatsit eqqarsartaatsimik aallaavillit	Periutsinut sungiusaatinullu atorneqarsinnaanermikkut tamatigoortunut, tunngavimmikkut eqqarsariartaatsimik aallaavilinnik, aallarniutitut ilinniarneq	Pikkorissarneq immikkoortunut marlunnut avitaavoq, immikkoortoq	Peqqissaasut, inunnik isumaginninnermik siunnersortit, allallu akunnattumik sivissusilimmik

		ataaseq ullunik pingasunik sivilissusilik	ilinniarsimasut.
Ilisimasat assigiinngitsut tunuliaqutaralugit atorneerluineq pillugu sungiusaanerit	Pikkorissarnermi pineqassaaq tunngavimmikkut eqqarsariartaatsinik aallaavilinnik sungiusaatit, atorneerluinermik ileqqulersuutit pigiliutiinnarsimasat, katsorsaanneri sungiusaatit kaammattuutillu kiisalu utersaartoortunut katsorsaanneri najoqqutarineqarsinnaasut, torersumik ileqqulersornissamik sungiusarnikkut. Pineqassapputtaaq eqqaarsartaatsimikkut immikkoortullit katsorsarniarnerini ajornakusoorutaa sinnaasut.	Pikkorissarneq 4-nik immikkoortoqarpoq, imm. ataaseq ullunik 3-nik sivilissusilik.	Peqqissaasut, isumaginninnermi siunnersortit aammalu allat akunnattumik sivilissusilimmik ilinniagaqarsimasut, kiisalu tunngavimmigut eqqarsariartaatsinut aallaavilinnik ilinniagaqarsimasut kikkulluunniit, sullitaminnullu qanimut attaveqartut.
Katsorsaariaatsit eqqarsariartaatsimik aallaavillit – ilinniakkanut assigiinngitsunut nangeqqiinerit	Katsorsaariaatsinut eqqarsariartaatsimik aallaavilinnik atuartitaaneq, nappaatinik nalileeriaatsit tunaartarinerullugit.	Pikkorissarneq immikkoortunut marlunnut ullunut sisamakkaanut aammalu immikkoortunut marlunnut ullunut pingasukkaanut agguagaavoq.	Peqqissaasut, isumaginninnermi siunnersortit, aammalu allat akunnattumik sivilissusilimmik ilinniagaqarsimasut, kiisalu tunngavimmigut eqqarsariartaatsinut aallaavilinnik ilinniagaqarsimasut kikkulluunniit, sullitaminnullu qanimut attaveqartut.

Ilinniaqqinnissamik neqeroorutit pingasuusut tamarmik sullitat tikillugit katsorsaannermik sulisunut tulluussagaapput.

Eqqarsariartaaseq aallaavigalugu allagartartaarutigineqarsinnaasunik ilinniagaqarnerit aamma ilinniakkanik nangitsilluni ilinniarnert arlaqarput. Ilinniagaqarnernullu tamakkununga akuersisuusaaq Dansk Selskab for Kognitiv Terapi. Ilinniartitaanerit piareersarneqarnermikkut siunertaraat Dansk Tarnip Nakorsaasa Peqatigiiffiata, eqqarsariartaaseq aallaavigalugu nappaatinik katsorsaannermik piumasagaatai malinneqassasut, ilinniartitaanerillu aammalu ilitserorneqarnerit tamarmik, psykologinit aamma psykiaterinit, immikkut ilinniagaqarsimasunit, ingerlanneqartassapput. Ilinniartitaaneq piukkunnarluartuuvoq ilinniagaqarsimasunut, atorneerluinerup iluani immikkut atorneerluinerni mianerisassanik suliaqartunut, aammalu marloqiusamik nappaateqarnerminnik nalilerneqarsimasunik sullissisunut. Ilinniartitaanermut isissutissatut piumasagaataavoq sullitanik qanimut suliaqarneq, katsorsaasarnemillu ingerlataqarneq, kiisalu aamma nakorsatut imaluunniit tarnip nakorsaatut ilinniarsimaneq aamma piumasagaataalluni, pikkorissarnermi peqataatinneqartartut amerlanerpaamik 20%-ii qulaani pineqartunik ilinniaqarsimasuunngitsut ilaatinneqartarmata.

Ilinniartitaanerup iluaniippot tunngaviummik atuagarsorneq aamma nakorsaannermut tunngasuni atuagarsoq nal.ak. 90-ini, qulequttamik aalajangersimasumik sammisaqarneq nal.ak. 12-ini, akunnerni 60-ini ilitserueriaatsinik ilinniarneq.

Atorneerluinermik katsorsaasunik ilitseruineq

Atorneerluinermik katsorsaannermik suliaqartut periutsit aalajangersimasut malillugit ilitseruinerimik ilinniartitaanissaannik ingerlaavartumik qeqeroorfigineqartassaput, katsorsaannerup eqqortumik ingerlanneqarnissaa tassuuna qulakkeerniarlugu, aammalu katsorsaariaatsinik suliaqarnerit ineriartortinneqarnissaat qulakkeerniarlugu, sinaakkutaasutut periutsit toqqarneqarsimasut iluanni.

Ilitsersuinermi ilitsersueriaatsinik ilinniarnermik ilinniaqaqarsimasuussapput, najukkami innersui-sartunik, katsorsaasunik, allatulluunniit sulialinnik ilitsersuisinnaanermik piginnaasallit. Ilitsersuiner-mik ilinniarnissamut neqeroorutit arlaqarput, ilinniakkamillu toqqaanermi ilitsersueriaaseq sorleq malillugu ilitsersuisarnissat apeqqutaatinneqarlutik. Aallarnisaanermi kajumissaarutigineqarpoq danskinit ilinniarsimasunit siunnersorneqartarnissaq, ilitsersueriaatsimik ilinniagassamik toqqaaniarnermi. Assersuutigalugu neqeroorutaasuni taaneqaarsinnaapput pikkorissarnerit ingerlanneqarsinnaasut Kognitivt Center, Risskov-imi imaluunniit Selskab for Adfærds og Kognitiv Terapi (SAKT), aammalu inuutissarsiutigut ilinniartitsinermik atuarfinni ilitsersuiner-mik ilinniartitaaneq ukiumik ataatsimik sivilissusilik neqeroorutaavoq.

Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq

Nakorsaasersuilluni imigassamik atornerluisunut katsorsaaneq peqqinnissaqarfiup ataani ingerlanne-qartarpoq. Katsorsaanermik ingerlatsisut timip salinneranik nakorsaasersuiner-millu suliaqartut, timip salinneranut, nakorsaasersuisarnernut, taamatullu aamma atornerlueriaatsinut tamanut atuuttumik katsorsaariaatsimik ilisimasaat, paasisat kingullit naapertorlugit nutarterneqartassapput, katsorsa-nermik pisussaaffeqarfiup iluani suleriaatsinut maleruagassanut atuuttunut, ilisimasaat ilanngullugit. Atornerluisunut eqqarsartaatsimikkut annertuumik ajornartorsiuteqartunut katsorsaanermik suliniuti-nullu pisariaqartinneqartunut tamatigoornerusunut suliaqartut, Dronning Ingridip Napparsimavissuani tarnikkut katsorsartinnermi immikkoortortami sulisunit pikkorissartinneqartarnerat ingerlanneqartar-sinnaapput, Ilisimasaqarfimmi atorfillit suleqatiginerisigut.

Toqqammavissatut nalunaarsuutit, pitsaassutsip qularnaarnera, pitsaassutsimillu ineriartortitsineq

Pitsaanerpaamik katsorsaasinnaaneq qularnaarniarlugu, atornerluiner-mik katsorsaanermi suliaqarneq, paasissutissanik uppersarneqarsinnaasunik tunngavimmigut toqqammaveqartinneqassaaq. Tutsui-ginartunik toqqammaveqarluni suleriaaseqarnerup ilaatigut nassatarissavaa, sulisut suliaminnut atatillugu nalunaarsuisarnerat, tassuunami siumungaaq pisariaqartitanik suliniutinillu naammassine-qartussanik takussutissaqalernissaq periarfissinneqassammat, suliniutigineqartullu katsorsaanermut qanoq pitsaatigisumik sunniuteqarsinnaanerat qulakkeerniarneqarsinnaammat. Peqatigitillugulu katsorsaanermik pisussaaffeqarfimmut tunngassuteqartut ilisimalersimasat nutaat, ilanngussuunni-arneqartariaqarput atornerqarlutillu, taamaalilluni pitsaasumik katsorsaasarneq ingerlaavartumik ineriartortinneqarsinnaanngorlugu. Aaqqissuullugaasunik, anguniakkanullu naleqqersaataasunik, nalunaarsukkat neqeroortutigineqartut sunniutaasa pitsaassusaasalu ingerlaavartumik nalilersorne-qarsinnaanerat toqqammavissaqartilissavaa, atornerluiner-millu katsorsaasarnerup iluani ineriartor-titsineq, ilisimatusarnikkut paasisat, misilittagarilikkallu naapertorlugit ingerlanneqarsinnaanngorlugu.

Atornerluiner-mik katsorsaariaaseq pitsaasoq imaaginnanngilaq katsorsaanermik periutsit toqqarsi-masat eqqortut atorlugit sulineq, imaluunniit inummut katsorsakkamut pitsaasumik attaveqarneq. Atornerluiner-mik katsorsaanerup pitsaassusaata aamma iluaniippoq aaqqissuussamik periaaseqarluni sukumiisumik sullitaq pillugu paasiniaaneq, aaqqissuussamik periaaseqarluni katsorsartereersut malittarineri, aammalu aaqqissuussamik periaaseqaluni suliniutaasunik nalunaarsuisarneq. Aam-mattaaq pisariaqartinneqarpoq aaqqissuussamik ilinniakkap iluani ilinniaqqinnissat, ilitsersuisarnissat, akisussaaffiillu inissitsiterneru.

Nalunaarsuutininik suliaqartarneq sullitap katsorsarneqarnera isukkaarlugu sularineqassaaq, katsor-sartinnissamik innersuunneqarneranit, kingunerlutsitsinnginnissamik qulaajaanermi, aammalu katsor-sartereernerup kingorna sullitap malittarinissaa ilanngullugu. Nalunaarsuiner-mi periaaseq atornerqar-toq tutsuiginartuussaaq, paasissutissat katersorneqarsimasut naammaginartumik pitsaassuseqarne-ri, suliap sunniuteqarneranut pitsaassusaanullu nalilersuutitut toqqammavigineqartussaammata.

Sullitap piariaqartitaanik ajornartorsiutaanillu sukumiisumik paasiniaaneq allaaserisaqarnerlu, ajornartorsiutinut atonerluinermik aallaavilinnut qulaajaaqqissaarnerussaaq, assersuutitullu tamanna anguneqarsinnaavoq oqaloqatigiinnikkut, nappaatinik nalilersueriaatsip periutsitut atoneratigut, taannalu tapertalerneqarsinnaavoq immersugassanik, imerajuttuunerup nassataanik ajoqutinik paasiniaanermi katersuiffiusunik, imerunnerup qanoq sakkortutigineranik tulleriiaarinermik ersersitsisunik, imernerup nalaani pisartunik, allanillu ajornartorsiummik tikitsiniarnermi periutsinik. Paasiniaaqqissaarneruq ersarissaanerlu tamatigut pinngitsoorani najoqqutassanik allariikkaanik toqqammaveqartinneqassapput, soorlu assersuutigalugu immersugassanik immersuinikkut, sullitap tamarmik sukumiisumik ajornartorsiutigisinnaasaannik paasiniaavigineqarsinnaanngorlugit, sullissisup ilinniakkamigut tunuliaqutaa apeqqutaatinnagu.

Atonerluinermik katsorsaanermi neqeroorutit imarisamikkut sunniuteqarnermikkullu, ingerlaavartumik, nuna tamakkerlugu, kommuunikkaartumik, aammalu atuisunit nalilersorneqartarnerat pisassaaq. Nuna tamakkerlugu kommuunikkaartumillu naliliisarnerit ingerlanneqarsinnaanerat pisinnaavoq, inner-suussiniarluni misissuinermi suliarisimasat suliniutinillu malitsigititassanik suliaqarnermi takussutissat pigilereersimasat toqqammavittut atonerisigut, atuisullu naliliitittarnerat ingerlanneqarsinnaavoq, sullitap piffinni assigiinngitsuni katsorneqarnerminut atatillugu immersugassanik immersuisinneqarnermigut, suliniutaasut sorliit imminut sunniuteqarluarnerusutut nalilersinnaasai aallaavigalugit.

Pitsaassuseqartumik suliaqarnermi sakkussatut atorneqassapput:

- Sullitaq pillugu allaaserisat kiisalu katsorsarneqarnerup pappialarsornikkut malittarineqarsimanera (katsorsarneqarnermik kingunilimmik akuleruffigineqarnermi immikkuualuttut assigiinngitsut takussutissiatut suliat).
- Angumasassat (katsorsarneqarnerup pitsaassusissaanut anguniagassatut kissaatigisat attatiinnarusutalluunniit). Taakkununga ilagitillugu aammattaaq nassuarneqassaaq angumasassaritinneqartoq qanoq isilluni naammassineqarsinnaanersoq, tassa imaappoq najukkani najoqqutassanik suliaqartoqassasoq. Siunertamut tamatumunga oqariaatsit *aaqqissuussineq*, *ingerlatsineq* aamma *naammassisassat* atorneqarput.
  - *Aaqqissuussinermi* ersarissarneqarpoq suliniutit qanoq immersorneqassasut, tassa imaappoq, kia suna, qaqugu, sumi, ingerlatissaneraa, kiisalu aamma suliaq qanoq ingerlanneqassanersoq.
  - *Ingerlaatsimi* ersarissarneqarput suliniutit naammassisassat sukumiisumik allaaserineqarneri.
  - *Naammassisassani* ersarissarneqarput suliniutit naammassisassat, naatsorsuutigisat naapertorlugit qanoq naammassineqarsinnaanerat.
- Naleqqersuutit atugassat toqqartorneqassapput, nalilersuinermit atatillugit uuttuutit atorneqartut, taakkulu pingaarnerusutut iliuusissamat naleqqiullugu neqeroorutit ataasiakkaat angumasassanut piumasaqaataasunut angummannersut nalilernerneqassapput, taamalu pitsaassut-simik naatsorsuutigisamik qularnaarinninersut paasineqarsinnaavoq.

Aningaasatigut/inatsisitigoortumik tunngavissat

Pineqartumi ilinniagaqarneq assersuutigalugu ilinniartitaanermit pilersaarummut ilanngunneqarsinnaavoq, taannalu aqputigalugu ilaatigut aningaasalersorneqarsinnaalluni. Taamatulli aningaasalersueriaatsimi ilinniarnep nalaani ilinniarnermi peqataasunut aningaasarsiaqartitsisoqartassaaq.

Nassuiaasiap matuma aallaqqaataata tungaani "Innersuussutigineqartut eqikkarnerat" pillugu allaaserisani innersuussutigineqartut tamarmik aningaasatigut kingunerisassaannik naatsorsuusior-toqanngilaq. Ersarilluinnarporli ilisimasaqarfimmik paasissutissanik eqiterivimmik imaluunniit inuusuttunut atonerluisuusunut inuuniarnermikkut annertuunik ajornartorsiuteqartunut qitiusumik katsorsaavissamik, aningaasat maanna atugassarititaasut iluanni, pilersitsinissaq piviusunngorsinnaanngit-

soq, soorlu aamma atornerluisuusunut tarnimikkut nappaatilinnut neqeroorutit annertusineqarsinnaanerannut aningaasaliisoqarsimanngitsoq.

Nassuiaammi innersuussutigineqartut ataasiakkaat piviusunngortinnissaat sioqqullugu, qaquguluunniit taakku piviusunngortinniarnegalissappata, aningaasanut tunngasortai naatsorsorneqaaqqaartariaqasapput.

Nakkutilliineq

Peqqinnissamik ilinniagaqarsimasunit nakkutilliineq

Peqqinnissaqarfiup aqunneqarnera, aaqqissuussaanaera, kiisalu peqqinnissamut tunngasutigut sullisusut aamma tarnip pissusaanik ilisimasallit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 27, 18. november 2010-meersoq naapertorlugu peqqinnissamut tunngasutigut suliaasut nakkutilliivigineqarnerannut Nunatta Nakorsaaneqarfia qitiusumik inissisimavoq.

Nunatta Nakorsaaneqarfiata nakkutigisarai peqqinnissamik ilinniagaqarsimasut suliffeqarfiini piginnaatitaaffeqarlutik peqqinnissamik sulineramik ingerlataqartut, kiisalu aamma peqqinnissamik ilinniagaqarsimasumit akisussaaffigineqartumik sulisut. Nunatta Nakorsaaneqarfia nakkutilliinermi isornartoqarsinnaasunik uparuaatissanik siumugaqaruni, tamanna Nunatta Nakorsaaneqarfiata Peqqissutsimut Naalakkersuisumut anngutissavaa.

Nunatta Nakorsaaneqarfiata uppersaasiilluni nakorsaasersuineq nakkutigisaraa - tassani ilaapput tunniunneqartartut qanoq annertussusilernerinut tunngasut aamma tunniunneqartartut ikililernerqartarnerinut tunngasut - inunnit peqqinnissamik ilinniagaqarsimasunit, imaluunniit inunnit peqqinnissamik ilinniagaqarsimanngikkaluartunilluunniit suliarineqartoq. Nunatta Nakorsaaneqarfia nakkutilliisutut inissimatillugu nakorsaasersuinikkut kinaassutsimik isertuussisinnaanermik tunoqqutsinnaaneq atuutsinneqarsinnaanngilaq, tassami uppersaasiilluni nakorsaasersuineq nakorsaniinnaq suliassatut ingerlanneqarsinnaammat, takuuk Piginnaatitaanermik inatsimmi § 74.

Katsorsaaneermik suliaqarfimmi, kommuunimullu qinikkanit aqunneqartumi, peqqinnissamik ilinniagaqarsimasut ingerlattagassaannik suliaqarfiusumi, soorlu imigassamik atornerluisumut tunngatillugu, timip salinneranik nakorsaasersuinermillu suliaqarnermik ingerlataqarfimmi, ilinniakkanik toqqammaveqarluni suliaq (tassa imaappoq nakorsaatinik suliaqarneq), napparsimasut isumannaatsumik sullinneqarnissaannik siunertalik piareersarneqarsimanngippat, Nunatta Nakorsaaneqarfia inassutissiinnaavoq aammalu inerteqqusiinnaalluni. Tassa imaappoq nakorsaaneqarfimmit inassuteqaatigineqarsinnaavoq, malittarisassanik ilinniagaqarsimaneq tunuliaqutaralugu illersorneqarsinnaasunik, suliarineqartartut piareersaasiorsimanissaannut peqartoqassasoq, aammalu inassutaasasoq ikiortitit atuuffillit tamarmik, malittarisassanik pigineqartunik, ilinniartinneqarsimanissaat.

Nunatta Nakorsaaneqarfiata kommuunip sulliviutaanik nakkutilliisarneq ingerlatarineq ajorpaa, peqqinnissamut ilinniarsimasunik atorfeqartitsisoqanngippat, aammalu peqqinnissamik ilinniagaqarsimanngitsut maalaarutigineqarsinnaanerat pisinnaanngilaq, soorlu assersuutigalugu kommuunip ingerlataanik atornerluinermut katsorsaavimmi sulisut ilinniagaqarsimanngitsut, Nunatta Nakorsaaneqarfianut maalaarutigineqarsinnaanngillat.

Tunniussinermut/ineriartortitsinermut pilersaarut

Aqutsisoqatigiinni suleqatigiissitanillu sulisitsinerni ingerlareersuni aalajangersimavoq, kommuunit piffissami maannakuugallartoq suliassaqarfimmik taama annertutigisumik tiguseqqinnissaminut piareersimasutut imminnut nalilersinnaannginnerat, soorlu imigassamik atornerluinermik katsorsaaneertut ittumik.

Kommuunit atornerluisunik malussarsinnaanerminni pitsaanerulernissartik kissaatigaat, aammalu qularnaarusullugu inuit katsorsartinnissaminnut soqutiginnittut piaartumik katsorsagaanissamik pisinnaanerat. Kommuunit taamatutaaq kissaatigivaat salliullutik sullissisartumik, sulliffeqarfimmiik-kunik allaffeqarfinniikkunilluunniit, ajornartorsiutinut imigassamik atornerluinermik aallaaveqarsinnaasunut pitsaanerumik, malussarsinnaanerat, iliorsinnaanerat, iliuuseqarsinnaanerallu, ajornartorsiutaasinnaasut tamaasa eqqarsaatigalgit. Taamaattumik kommuunit kissaatigivaat, sulisutik pitsaanerumik ilinniartitaassasut, aammalu pitsaanerumik pisinnaassuseqarlutik, oqaloqatiginnittarnisanut pisariaqartinneqartunut, katsorsartinnissamik, katsorsarneqarnerullu ingerlasarneranut peqataasarnissaat, katsorsartinnerit aallarnisarlugit suli pinnginnerini. Kommuuninit kissaatigineqarpoq – kommuunit namminneq pisinnaatitaanerat eqqarsaatigalugu - assigiimmik imalinnik malittarisasaliortoqarnissaa, sullissinermut tunngasunik.

Aqutsisoqatigiinni suleqatigiissitanilu kissaatigisat saqqummiunneqartut KANUKOKA-p aamma Kommuneqarfik Sermersuup tusarniaanermi akissutaannit toqqammavilersorneqarput, isumaqartoqarmat pineqartup maanna kommuuninut tunniunneqarnissaa illersorneqarsinnaanngitsoq.

Naalakkersuisut isumaqataaffigaat tunniussinissaq maannakkut pissanngitsoq, pingaartilluguli nalunaarusiami matumani innersuussutaasut tunngavigalugit iliuusissat pillugit kommuunit oqaloqatiginissaasa aallarnerneqarnissaa. Taamatutaaq Naalakkersuisunit aamma pingaartinneqarpoq innuttaasut katsorsartikkusuttut taakkulu ilaqutaasa tapersersorneqartarneranni sulinertik kommuunit annertusassagaat. Innersuussutigineqarpoq kommuunit salliutillugit sulisoqarisatik sulianillu ingerlatsisut piginnaasaannik qaffassaavigissagaat, katsorsaanerup aallartinnginnerani sulinissaminnut piginnaasaqarnerulerniassammata, aamma minnerunngitsumik innuttaasut atornerluinermut utersaaqqikkusunngitsut tapersersorneqarnissaannut malitseqartitsisumik sulineq eqqarsaatigalugu. Sulineq kommuuninit ullumikkut isumagineqareersaq.

Ilanngussaq 1. Suliakkiutip aaqqissuuneqarnera

Suliakkiut PRINCE 2-modelimik taaneqartoq malillugu aaqqissugaavoq, aqutseqatigiinnillu aqunneqarpoq Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfimmit, KANUKOKA-mit aamma Peqqissutsimut Pitsaaliuinermillu Aqutsisoqarfimmit aallartitanit.

Aqutseqatigiit ataanni inissimasumik suliakkiummut suleqatigiinnik pilersitsisoqarpoq, Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfimmit, KANUKOKA-mit, Peqqissutsimut Pitsaaliuinermillu Aqutsisoqarfimmit kiisalu kommuunitit tamanit peqataaffigineqartumik. Suliakkiummut suleqatigiit suliap naammassineqarnissaa aammalu nassuiaasiornissaaq akisussaaffigaat.

Suliakkiummut suleqatigiit ataanni suleqatigiit allat arfinillit pilersinneqarput:

1. Maannakkut katsorsaarnermik neqeroorutit naliliivigineqassapput, aammalu neqeroorutaasinnaasut piupaneqarnerlu ersarissarneqassallutik.
2. Siunissami atornerluisunik katsorsaasarnissaaq, tassani neqeroorutinut ilaatinneqasapput imigassamik atornerluinertik kisiat aallaavigalugu katsorsartinniartut, imigassamik atornerluinertik kisiat piinnarnagu allanilli aamma ajornartorsiuteqarnertik pillugu katsorsarneqartussat, tassunga ilanngullugit sunniuteqanngitsumik katsorsartissimagaluartut, kiisalu aamma tarnimikkut nappaateqarlutik imigassamik atornerluisut katsorsartariaqartut
3. Katsorsaarnernik nangitsineq/pinaveersaartitsineq aamma ilaqutariit/qanigisaasut ilinniartitaanissaat
4. Ilinniartitaaneq, ilisimasaqarfik, nakkutilliineq aamma pitsaassutsimik qularnaarinnineq
5. Inatsisitigut aningaasaqarnikkullu toqqammavissat
6. Kommuunit ataatsimoorussaannik atornerluineq akiorniarlugu politikkeqarnerat

Suliakkiummik suleqatigiissitat sulinerat aamma suleqatigiikkuutaat sulinerat suleqataasut ataasiakkaat kommuunitit aallartitat taarseraannerujussuannik nalaanneqartarsimavoq.

Nassuiaat tamatum kingorna tusarniaassutigineqarpoq, akissutillu KANUKOKA-mit, kommuninit, peqqinnissaqarfimmit, Nunatta Nakorsaaneranit, Imigassaq Ikiaroorartullu pillugit Siunnersuisoqatigiinnit, aammalu meeqqat oqaaseqartartuannit akissutit nassuiaammut ilanngunneqarput.

Ilanngussaq 2: Nunani avannarlerni imigassamik atuineq

Tikisitsineq /tunisaqarneq imigassat aalakoornartortallit (liter 100 % alkohol) inunnut 15-it sinnerlugit ukiulinnut

	1996	1999	2002	2005	2008	2009
Danmark ³	12,2	11,6	11,3	11,3	10,5	9,9
Savalimmiut	6,7	6,6	7,0	6,6	..	..
Kalaallit Nunaat ⁴	12,6	13,2	12,3	12,1	10,6	10,7
Finland	8,2	8,6	9,2	10,0	..	10,0
Åland	5,7	6,1	6,4	6,6	..	6,9
Island	4,9	5,9	6,5	7,1	7,3	..
Norge	5,0	5,5	5,9	6,4	6,8	6,7
Sverige	6,0	6,1	6,9	6,6	6,9	7,4

Paasissutissanik aallerfik: Nordisk Ministerråd 2011

³ Imigassanik aalakoornartortalinnik pisisinnaaneq 14-init ukioqarnermit 16-inut ukioqarnermut qaffatsinneqarpoq

⁴ Kalaallit Nunaanni tikisinneqartut kisimik nalunaarsorneqartarput, tunisat pinnagit

Ilanngussaq 3: Kommuuneqarfiit missingersuutaat/atugaat, atornerluinernut katsorsaanernut

	Missinger-suut 2009	Atuineq 2009	Missinger-suut 2010	Atuineq 2010	Missinger-suut 2011	Atuineq 2011	Missinger-suut 2012
Qeqqata (missiliorlugu 9.700 innuttaapput)	Paasititsis-sutigine-qanngilaq	Paasititsis-sutigine-qanngilaq	Paasititsis-sutigine-qanngilaq	106.800	Paasititsis-sutigine-qanngilaq	228.800	Paasititsis-sutigine-qanngilaq
Qaasuitsup (missiliorlugu 18.000 innuttaapput)	1.363.000 (ilaqutariinik katsorsaaneq ilanngullugu)	1.596.000 (ilaqutariinik katsorsaaneq ilanngullugu)	1.485.000 (ilaqutariinik katsorsaaneq ilanngullugu)	1.202.000 (ilaqutariinik katsorsaaneq)	1.605.000	1.895.000 (ilaqutariinik katsorsaaneq ilaat ilaatinneqannguatserput)	Paasititsis-sutigine-qanngilaq
Sermersooq (missiliorlugu 21.000 innuttaapput)	2010-p siornatigut allami nalunaarsu-isoqarpoq	64.000 (2010-p siornatigut allami nalunaarsu-isoqarpoq)	1.030.000	304.000 (Aningaa-sartuutit ilaannut allami nalunaarsu-isoqarpoq)	2.030.000	1.072.000 (suli aningaasartuutissat ilanngunneqarumaarput)	2.077.000
Kujalleq (missiliorlugu 7.800 innuttaapput)	436.000	226.284	500.000	222.985	200.000	94.103	200.000

Takussutissiami takuneqarsinnaavoq kommuunit innuttaqarnerit agguaqatigiisillugu innuttaasumut ataatsimut katsorsaaernermit aningaasartuuteqarnerusut.

Missingersuutitut atukkanullu kisitsit saqqummiunneqartut, ilaatigut kommuunit innersuussisarneritut takussutissatut atorneqarsinnaapput. Assersuutigalugu Qaasuitsumi 2008-2010-mut, ukiumut 156-it aamma 167-it akornanniittut atornerluisuunermut imaluunniit ilaqutariinnut katsorsarneqarnerannik ingerlatsisoqarsimavoq, piffissamilu tassani Qeqqata kommuuniani ukiumut inuit 6-7 innersuunneqarsimallutik.

Nalunaarsueriaatsilli assigiinngissitaarsimaqaat, kommuunillu ilaanni missingiinerinnaat toqqammavigineqarsimapput.

Ilanngussaq 4: Suliakkiisummut nassuiaat: Najugaqatigiikkuutaarneq

Anguniagaq

Atornerluinermik ajornartorsiutit, inuttut atukkanut allanut qaangerniagassanut kallumakkajupput. Atornerluisorpassuit atugarliorfioereersuni najugaqartarput, atornerluinermik qaangiiniarnermik oqilisaa-suunnngilluinnartuni. Aangajaarniutinik atornerluineq pinaveersaartissagaanni akiorniassagaannilu, atornerluinermik atuiffiusut pakkisimaarniartariaqarput. Iliuserineqarsinnaasunut ilaasinnaapput, imigassamik atornerluisimasut, atugarliorfioereersuninngaanneersut, immikkut ittunik najugaqatigiiffilernerisigut, inuunerinnermik atornerluiffiunngitsumillu ikorfartuusseqataasunik. Taama paaqutari-neqarlutik immikkoortinneqarnermik, imminnut tapersersoqatigiinnikkut ikiorsersinnaapput, sulisunillu saaffigisinnaasaminnit, suliffissaqalernissaannut ikiorneqarsinnaallutik.

Sullinniarlugit angorusutat aamma sammineqarsinnaasut

Najugaqatigiikkuutaarnissat sullitanut tulluussartariaqarput, soorlu utoqqasaanut kisimiittunut/angutunut utoqqasaanut, atornerluinermik atugaqarsimasunut. Najugaqatigiit misilittakkaminnik imminnut tapersoqatigiissinnaapput, inooqatigiinnermut ilinniagaqarnermullu neqeroorutitut tunngatillugu.

Najugaqatigiit allat angajoqqaajusinnaapput inuuniarnermik ajornartorsiuteqareersut, ulluinnarnilu immikkut taperserneqarnissaminnik pisariaqartitsisut. Najugaqatigiit kommuunimit akisussaaffigineqartumik katsorsartereernerup kingorna, qanoq innertik aallaavigalugu, sulisulernerneqarsinnaapput. Pisariaqartitsisutut toqqarneqartut pisariaqartitaat naapertorlugit najugaqatigiiffik assigiinngitsunik sulisulersorneqarsinnaavoq. Aammalu suliniutit suliffissaqalernissamik ilinniagaqalernissamilluunniit siunnerfillit aallarnisarneqarsinnaapput, imaluunniit eqimattakkuutaarluni siunnersoqatigiinnerit allallu tassunga assingusinnaasut pilersinneqarsinnaallutik.

Aaqqissuuneqarnera aamma akisussaaffik

Kommuunit immikkut namminneq sullissassatik sumilu sullinneqarnissaat aalajangertassavaat, soorlu aamma najugaqatigiinnik pilersitsinessaq taassumalu aningaasalersorneqarnera namminneq isumagissagaat.

Najugaqatigiinnerit atornerluisuusimasunut inuuniarnermik tapersersuutaapput. Ersarissarneqassaarli najugaqatigiinnerit immikkut katsorsaarnermik neqeroorutitut naatsorsuutigineqassanngimmata; najugaqatigiinnermik neqeroorutit, kommuunit ikiuniarnerannut ersiutaassapput, atornerluinermik atugaqartuusimasut naapitaqartarfigisinnaasaattut iliuseqarsinnaanerannullu periarfissinniarlugit. Najugaqatigiinnerit neqeroorutini peqqinnissaqarfiup suleqatissatut akuutinneqarnissaa naatsorsuutigineqanngilaq.

Oqaaseq "najugaqatigiinneq" kommuunini najugaqatigeeriaatsinut taaguutigittinneqareerpoq, tassalu kommuunit namminneq oqaatsimik tulluattitaminnik matumani eqqartorneqartutut najugaqatigeeriaatsit taaguusersinnaavaat.

Ilanngussaq 5: Iliusissanut assersuut immersugassaq

Ulloq	
Qinnuteqartup aqqa	
Cpr.nr.	
Najugaq	
Inuinnaassuseq (katissimasoq/katinneqan- ngitsoq-kisermmaq/aappalik)	
Saaffiginninnermut peqqutaasoq / Makku pissutigalugit	
Qinnuteqaat	
Qinnuteqaammut ilaasut (meeqqat tamaasa – meeravissiat aamma)	
Pilersuisinnaaneq (maannamut siunissamilu)	
Aningaasarsiorneq (isertitat aningaasartuutillu, pigisat /akiitsut)	
Suliffik/ilinniagaqarneq (9. klasse qaqillugu atuarsimanagerup saniatigut)	
Ineqarnikkut atukkat (init qassit, pitsaassusaat, avatangiisit, pequsersornera)	
Inuttut atugarisat (attavigisartakkanut tunngasut) Qinnuteqartup inuuniarnikkut atugarisai, ilaquttat aamma / imlt. attavigisartakkanut tunngasut	
Ilaqutariinnermi pissutsit (ilaqutariit qanoq ingerlappat. ilaqutariinni ilaq ajornartorsiutaasoq)	
Siusinnerusukkut suliniutaasimasut (siusinnerusukkut aalajangikkanut innersuutaasinnaasut)	
Peqqissutsimut tunngasut (sapinngisamik uppernarsakkat)	
Pissutsit immikkut ittut (ass. Pinerlussimaneq)	

Peqataasut tusarniarlugit, Kina peqataava Suna tusarniaassutaava Ulloq, oqaasiinnartigoorpat	
Sullitap naliliinera (pereersut – pisussat)	
Inuttut atukkani pissutsinut naliliineq (piginnaaneqassuseq, qaangerusutaq aamma naliliineq)	
Ikorsiissutigineqarsinnaasut (suup pissutsit oqilisissinnaavai aamma sooq. Maleruagassat suut naapertorneqassappat – inatsimmut innersuussineq eqqaamallugu)	
Innersuussineq (suleqatigiit assigiinngitsunik ilinniagallit, eqimattanni ataatsimiinneq, aqutseqatigiit, ataatsimiititaliaq. Aalajangiinissamut siunnersuut/iliuusissat eqqaamallugu)	
Aalajangerneq (imarisaa, nalunaaruteqarnermi ulloq)	
Iliuusissat (Sullitaq peqatigalugu suliarineqassaaq)	
Maalaarnissamut ilitsersuut	
Suliap malittarinera (qaqugu, qanoq)	
Sullissisoq	